

TURISTIČNA
ZVEZA
SLOVENIJE

Turizem v **zavarovanih** območjih

 KRAJINSKI PARK
GORIČKO

POMURSKA TURISTIČNA ZVEZA

turistična misel
20

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica , Ljubljana

338.48.502.172 (063)

Posvet Turizem v zavarovanih območjih (2005; Goričko)

Posvet turizem v zavarovanih območjih, 6. december 2005, Krajinski park Goričko
Ljubljana: Turistična zveza Slovenije, 2006 - (Turistična misel 20)

ISBN-10 961-6402-08-0

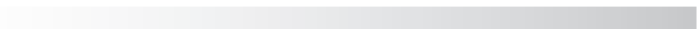
ISBN-13 978-961-6402-08-8

1. Turizem v zavarovanih območjih

228903168

Vsebina

Vloga države pri spodbujanju in omejevanju turističnega razvoja v zavarovanih območjih	5
Mladen Berginc, Ministrstvo za okolje in prostor	
Zavarovana območja in turistični napredek Slovenije	9
Prof. dr. Dušan Plut, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana	
Kaj lahko nudi Krajinski park Goričko gostom?	17
Janko Halb, univ. dipl. ekon., Krajinski park Goričko	
Načrt upravljanja KPSS Predstavitev vizije KPSS in vloge ter priložnosti in omejitev, ki izhajajo iz zahtev ohranjanja narave v zavarovanem območju KPSS	21
Barbara Morgan, Krajinski park Sečoveljske soline (KPSS), Portorož	
Model ekoturizma v Triglavskem narodnem parku	23
mag. Martin Šolar, Triglavski narodni park	
Turizem v Kozjanskem parku	30
Bernard Goršak, Kozjanski park	
Notranjski regijski park	33
Valentin Schein, Notranjski regijski park	
Turizem in rekreacija v območjih Natura 2000	38
Barbara Polanšek in dr. Marko Kovač, Gozdarski institut Slovenije	
Pomen interpretacije za turizem v zavarovanih območjih	44
Breda Ogorelec, Ministrstvo za okolje in prostor	

Mladen Berginc, Ministrstvo za okolje in prostor

Vloga države pri spodbujanju in omejevanju turističnega razvoja v zavarovanih območjih

»Da je narava v Sloveniji nekaj izjemnega, se zavedajo ljubitelji narave in poklicni naravovarstveniki, turisti ter turistični delavci. V anketi o tujih turistih Statističnega urada RS je skoraj polovica turistov z najboljšo oceno ocenila prav kakovost okolja. Visoko med dejavnike konkurenčnosti turističnih destinacij so jo postavili tudi turistični delavci (glej anketo v magistrskem delu Doris Gomezelj Omerzel, 2005)« (Povzeto po članku v reviji Turizem).

Pred nekaj leti je bil iz podobnih virov izid ankete med tujimi turisti, da je eden temeljnih motivov za obisk Slovenije njena narava. Ohranjeno imamo (zaenkrat) bogato biotsko raznovrstnost, raznoliko in slikovito krajino, zeleno podobo z gozdom poraščenega reliefa, kar vse določa svojstveno podobo temu majhnemu ozemlju, na katerem živimo.

K temu pripomore nekaj objektivnih, naključnih dejstev in okoliščin (geografija, geologija, klima, zgodovina, ekonomija, socialna tradicija), veliko pa tudi zavestna, k takemu cilju usmerjena politika države in lokalnih skupnosti. Največ je k temu prispevalo nekaj dokaj pomembnih naravoslovnih strok (na primer gozdarstvo, kulturna dediščina, naravovarstvo).

V državi imamo trenutno zavarovano približno enajst odstotkov ozemlja s statusom ene od parkovnih kategorij. Primerjalno z drugimi evropskimi državami nas to uvršča v spodnji del mednarodne lestvice parkovnega omrežja (npr. Avstrija, Italija, Hrvaška, Madžarska, Slovaška).

Državni zbor je sprejel Nacionalni program varstva okolja, v katerem je poseben poudarek namenjen tudi ustanavljanju novih parkov. Tako naj bi v prihodnjih petih letih povečali delež zavarovanih območij za pet odstotkov. Ministrstvo za okolje in prostor trenutno v povezavi z občinami pripravlja tri projektne naloge za ustanovitev večjih parkov (KP Ljubljansko barje, Kamniško-Savinjski RP, RP Pohorje), enega (KP Kolpa) pa dodatno ureja z doslej manjkajočo operativno izvedbo.

Dilema ali sploh varovati naravo z različnimi oblikami parkov ali pa celo težnja, da bi celotno državo razglasili za park, je pri nas prisotna že desetletja. V glavnem se bolj aktivne parkovne politike, z večjimi padci, lotevamo šele po osamosvojitvi, ko je nastalo nekaj novih parkov. Zadnji in največji med novinci je KP

Goričko. Za zadnje leto je značilno, da pobude za nove parke prihajajo z lokalne ravni.

Na območjih, kjer naj bi se ustanavljali novi parki, včasih še vedno obvisi v zraku trditev, da bodo domačini morali v njih živeti »kot Indijanci v rezervatu.« Pa je to res? Dejstva tudi pri nas kažejo, da so parki v pomoč učinkovitejšemu varstvu narave, ob tem pa so tudi pomembni za turizem, rekreacijo, raziskovanja, izobraževanje in zmernejšo rabo naravnih virov. Nekatere državne podpore, na primer za kmetijsko okoljske programe, so tu višje. Postajajo vse pomembnejši instrument spodbujanja regionalnega razvoja. Tako na primer ustanovitev regijskega parka na Pohorju dejavno podpira prav regionalna razvojna agencija iz Maribora. Poleg neposrednih finančnih koristi, parki prinašajo tudi številne prednosti, na primer dodatna delovna mesta, večjo prepoznavnost na trgih. Največje neposredne koristi zaradi ustanovitve parka imata gotovo gospodarski panogi turizem in kmetijstvo.

V Sloveniji nimamo detajlnega pregleda, kakšno korist lahko turistično gospodarstvo profitira zaradi delovanja določenega parka. Izkušnje iz tujine, kjer so velikokrat znali povezati parkovno ozemlje, z vsemi dejavnostmi ohranjanja narave, z ustrežno aktivnostjo lokalnega turističnega gospodarstva in iz tega izhajajočimi ekonomski rezultati, dokazujejo, kako vse to vpliva na večji obisk in daljšo turistično sezono, večje državne in tuje investicije v infrastrukturo za obiskovalce, olajšano trženje zaradi pomoči pri promociji in drugo. Na primer, na Nežiderskem jezeru v Avstriji, kjer so pred letu ustanovili Narodni park, opazovanje ptic spomladi in jeseni bistveno podaljša njihovo turistično sezono. Številčnejši so tudi večdnevni gostje, ki turističnemu gospodarstvu pustijo bistveno več denarja od enodnevnih izletnikov. Takih primerov je še (n.pr. NP Bavarski gozd, NP Abruci). V Avstriji je bilo ugotovljeno, da bi bilo deset odstotkov manj obiskovalcev, če na tamkajšnjih območjih ne bi bilo narodnih in drugih parkov. Tudi v Sloveniji se nekatere koristi naših parkov tudi ekonomske, že kažejo, kot kažejo nekatere (na žalost še redke) raziskave (n.pr. študija D. Verša).

Verjetno so na koristi, neposredne ali posredne, mislili tudi tisti Bohinjci, ki so pred dvema letoma na referendumu tako odločno zavrnilo pobudo za izločitev nekaterih njihovih krajev iz območja TNP. Tudi ne gre dvomiti, da so sedanje lokalne pobude za ustanovitev nekaterih novih parkov predvsem povezane s pričakovanji dodatnih ekonomskih priložnosti s tem v zvezi.

Predvsem za evropske parke je značilna svojevrstna posebnost to je kompromisno uravnovešanje razvojne komponente, vezane predvsem na lokalne prebivalstvo, ki ga parki zajamejo znotraj svojih meja, z naravovarstvenimi cilji, ki so seveda prednostna vsebina vsakega naravnega parka. Običajno temu rečejo aktivno varstvo določenega prostora, pri čemer je njegov razvoj podrejen ohranjanju narave. Govorimo lahko o tako imenovanem trajnostnem razvoju, ki ga parki verjetno še najbolj često zagotavljajo.

Slovenska zakonodaja, ki ureja parkovni sistem (ustanavljanje in upravljanje parkov), določa različne tipe parkov sledeč IUCN kategorijam.

Za razumevanje možnega gospodarskega in socialnega razvoja v parkih je pomembno, da se parkovna območja lahko znotraj še podrobneje conirajo in s tem omogočajo prilaganje režimov varovanja različnim razvojnim potrebam oziroma možnostim določenim konkretnim družbenim sredinam. Določanje notranjih območij sloni prvenstveno na strokovnih naravovarstvenih izhodiščih, vendar morajo biti ob tem upoštevane tudi objektivne razvojne potrebe lokalnega prebivalstva!

Z vidika uravnovešanja parkovne politike in s tem tudi na spodbujanje primerne razvoja v parkih je zelo pomemben upravljavski načrt. V njega namreč vstopajo tudi nekatere sektorske razvojne politike, ki se nanašajo na konkretno parkovno območje. Te so predvsem področje kmetijstva in regionalnega razvoja, gozdarstva, vodnega gospodarstva, prometa idr. Gotovo bo pri tem z razvojnega vidika parkovne politike svoj pomemben vsebinski delež moral zagotoviti tudi segment turističnega gospodarstva. Tako z vidika varovanja parkovnega območja, kakor tudi primerne lastnega razvoja v parku in na njegovem obrobju.

Kako lahko pride razvoj turističnega gospodarstva v svoje lastno nasprotje, imamo številne primere. Vsekakor se ob tem pojavlja kot temeljno vprašanje, kakšno vrsto turizma parki dopuščajo oziroma kakšnih ne prenesejo. Verjetno je od vsakega posameznega parkovnega območja zase in od vrste posebnih okoliščin možno govoriti o različnih možnih primerih in rešitvah. Gotovo parki hkrati omogočajo razvoj različnim oblikam turizma. V celoti pa verjetno ekološki turizem najbolj stopa v ospredje nesporne sprejemljivosti.

Večinoma je splošno znano in nesporno, kakšne so prednosti ekološkega turizma pred drugimi naravnimi oblikami turističnega razvoja. Na območju, kjer je varstvo narave prednosti cilj, ni možno nekonfliktno razvijati nobene množične turistične vsebine. Absurd čuvanja nečesa enkratnega zato, da se ga prodaja masovno kot turistično blago, je v izrazitem nasprotju z modrostjo trajnostnega pristopa.

Iz raziskav, ki se ukvarjajo s turističnim povpraševanjem, je razviden izrazit porast števila t.i. eko-turistov. Slovenija bi zato morala v tej smeri to bolj izrabiti kot svojo priložnost, posebej ker ima s stanjem ohranjanja narave prav v primerjavi dobro ponudbo.

Seveda je nujno v tako razvojno obliko vključiti lokalno prebivalstvo. Zato so parkovne ustanove lahko ena od možnih organizacijskih pomoči (primer KP Logarska dolina). Lokalno prebivalstvo, domačini v parkih, bi ravno tako možnost lahko uporabili za svoj gospodarski razvoj, pri čemer je park lahko atraktivna blagovna znamka.

Za primeren razvoj v parkih so, poleg strokovno-upravljaljskih rešitev, nujne tudi ustrezne ekonomsko-finančne spodbude. Kako smo lahko uspešni na primer pri prednostnih politikah finančnih podpor za ekološki turizem v parkih, bomo lahko videli v naslednjem letu, ko bo izdelan državni razvojni program. V njem bomo mogoče lahko imeli vpliv na možno sooblikovanje takih politik, ki bodo omogočale finančno podporo potencialnih investicij za tovrstni turistični razvoj v parkih. Predvsem v smeri drobne turistične ponudbe, vezane na lokalno prebivalstvo, ki se oblikuje kot tržni ponudnik parkovnega turizma. Take finančne rešitve ima na primer sektor kmetijstva že nekaj let za večje kmetijske subvencije kmetom v parkih.

Če je za uspešno ustanavljanje in kasnejše upravljanje parkov nujen širši družbeni konsenz, je za to treba obvladati razumevanje nujnosti ohranjanja biotske raznovrstnosti. Gre za civilizacijsko pridobitev, ki izhaja iz vedenja, da je to pogoj za nadaljnji obstoj človeštva. Zato je tudi v Sloveniji pomembno, da se tega zavemo čimprej, da s tem lahko bolj uspešno gradimo bodočo parkovno politiko. Ker je ohranjena narava v izrazito korist sedanjemu, še bolj pa bodočemu kakovostnemu turističnemu razvoju, je utemeljeno pričakovati, da bo njegov razvoj temeljil na podpori naravovarstvenim prizadevanjem za učinkovito parkovno politiko.

Prof. dr. Dušan Plut, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana

Zavarovana območja in turistični napredek Slovenije

Občutljivost razmerja med potrebo po ohranjanju narave in turističnem razvoju

Turizem in rekreacija sta dejavnosti, ki sta v veliki meri odvisni od naravnih znamenitosti, ki se po sodobnih širše in celostno zasnovanih trajnostno sonaravnih opredelitvah uvrščajo med tako imenovane vire okolja. Zavarovana območja predstavljajo tisto obliko varovanja okolja in narave, ki v največji možni meri omogoča trajno ohranjanje naravnih značilnosti, pokrajinske in biotske raznovrstnosti, ki postajajo tudi vse bolj turistično zanimive atraktivnosti, cilj obiskovanja. V primeru neprimernega turističnega razvoja pa lahko turizem negativno vpliva na pokrajinsko in biotsko raznovrstnost, kar v zaključni fazi povzroči zmanjšanje dohodkov lokalnega prebivalstva (IUCN, 2003).

Okolju in naravi naklonjene oblike turizma imajo eno izmed najhitrejših stopenj rasti med sodobnimi turističnimi proizvodi. Pri tako imenovanih »ekoloških« turisti je ohranjena narava in kakovostno okolje glavni motiv njihovega obiska. V celotni turistični paleti predstavljajo ekološki turisti okoli 30 odstotkov turističnega povpraševanja, vključujejo pa tako ljubitelje opazovanja ptic (2 %) kot na primer ljubitelje pogledov na najbolj ohranjene predele narave (Jurinčič, 2004).

Svetovna naravovarstvena organizacija IUCN pri pripravi zasnove gospodarjenja narodnih parkov kot prednostno gospodarsko panogo izpostavila turizem, ki pa mora svojo dejavnost prilagoditi eksplicitnim ciljem varovanja narave. Celo več – nekateri avtorji sodijo, da je pravzaprav varstvo narave, zavarovana območja pa regionalno pomemben gospodarski dejavnik, določena oblika razvoja, bolje rečeno – napredka. Temu primerno se je spremenil tudi osnovni koncept varstva narave v zavarovanih območjih, katerega lahko razčlenimo v naslednja obdobja (Job in drugi 2003, s. 7):

1. ohranjanje lepote narave, naravnih pejsažev;
2. zaščita vrst;
3. zaščita biotopov;
4. integracija zaščite narave in gospodarskega razvoja.

Namesto varovalno ekskluzivnega pristopa brez aktivnega sodelovanja prizadetega prebivalstva se je v osemdesetih letih 20. stoletja v narodnih, regionalnih in krajinskih parkih začel uveljavljati celostno zasnovan koncept varovanja, s skupnimi

varovalno-razvojnimi projekti in neposredno, enakopravno udeležbo lokalnega prebivalstva pri pripravi in uresničevanju varovanja in razvoja. Integralno upravljanje zavarovanih območij označujejo naslednje dimenzije (Job in drugi 2003; IUCN 2003):

- socialno-ekonomska: določitev varstvenih ciljev s sodelovanjem prebivalcev, lokalnih skupnosti;
- časovna: dolgoročne rešitve, trajno spremljanje vplivov dejavnosti na naravo;
- funkcionalna: ohranjanje biotskih in abiotskih virov okolja, izobraževanje lokalnih prebivalcev, investitorjev in obiskovalcev;
- prostorska: sonaravni razvoj v celotnem območju varovanja, raba ekološko in kulturološko primernih tehnologij, infrastrukture.

Uresničevanje njihove varstvene, vzgojno-izobraževalne, znanstveno-raziskovalne, pa tudi rekreativne in turistične namembnosti, lahko bistveno pripomore k uveljavljanju večplastno pojmovanega trajnostno sonaravnega razvoja – napredka, zasnovanega na ekonomski uspešnosti in okoljevarstveni ter narovarstveni odgovornosti. Vendar velja nedvoumno podčrtati, da morajo vse dejavnosti, torej tudi turistična dejavnost, omogočati trajno delovanje pokrajinskih ekosistemov, ohranяти vire okolja in pokrajinsko ter biotsko raznovrstnost. Naravi in okolju neprijazne ali celo destruktivne oblike turizma in rekreacije, ki onemogočajo temeljno varstveno poslanstvo zavarovanih območij, nimajo mesta v turističnih načrtih, saj so dolgoročno neprimerne tudi izven zavarovanih območij. Zlasti v zavarovanih območjih je ohranjena narava torej ključni pogoj za trajno turistično ponudbo, ki ob spoštovanju različnih varstvenih režimov, omogoča sonaravno turistično in rekreativno rabo, torej ekonomsko »izkoriščanje«.

Tako naj bi sonaravni turizem v zavarovanih območjih aktivno prispeval k zavarovanju naravne in kulturne dediščine, lokalno in širše pomembnih virov okolja, izboljšal sicer varstveno omejene razvojne možnosti prebivalstva v zavarovanih območjih in dvignil kakovost življenja v domači lokalni skupnosti. Seveda obstojajo tudi tveganja, potencialne nevarnosti turizma za zavarovani območja, zlasti (Sovinc in Morgan, 2004):

- obremenitev okolja – ureditev novih poti, odpadki, onesnaževanje voda, zraka, tal (prsti), erozija prsti, izguba habitatov, vznemirjanje živali itd.;
- finančne obremenitve – zvišanje cen in davkov ter stroškov upravljanja zaradi povečanega povpraševanja;
- družbene obremenitve – obremenitev lokalne skupnosti zaradi povečanega obiska turizma, večja navskrižja in različni interesi pri rabi prostora, potencialna nevarnost manjše podpore lokalnega prebivalstva ciljem in ukrepom zavarovanja.

Zavarovana območja – omejitev ali vzvod turističnega napredka Slovenije?

Turistično privlačnost Slovenije razen geografskega položaja ključno opredeljuje pokrajinska raznovrstnost in relativna kakovost temeljnih turistično pomembnih

virov okolja. Pokrajinska (in biotska) mozaičnost Slovenije predstavlja glavno atraktivno naravnogeografsko značilnost in s tem temeljni, naravni rekreacijski vir Slovenije.

Zavarovana območja označujejo strožji varstveni režimi in omejeni dovoljeni posegi v okolje, naravo. Delež zavarovanih območij (po kategorijah IUCN) je sredi leta 2005 znašal deset odstotkov, kar je bilo pod evropskim (nad 13 %) in svetovnim povprečjem (okoli 12 %). Leta 2003 je bil ustanovljen krajinski park Goričko (462 km²), dinamika povečevanja zavarovanih območij pa je bistveno počasnejša od načrtovane. Ob upoštevanju veljavnih državnih in občinskih zavarovanj in tako imenovanega širšega vplivnega območja regijskega parka Škocjanske jame, pa je bilo po registru zavarovanih območij (2005) na začetku leta 2005 zavarovanega 12,7 odstotkov državnega ozemlja. Če upoštevamo zgolj širša zavarovana območja (narodni, regijski in krajinski parki) je bilo leta 2005 zavarovanih 11,4 odstotkov površin države (Vugrin, 2005). Glede na pokrajinsko pestrost je največja prostorska »praznina«¹ glede na obstoječe in predvidene naravne parke v osrednji in JV Sloveniji (Plut, 1997).

Po predlaganih 286 območjih Nature 2000 na 36 odstotkov ozemlja (kljub strokovno neupravičenemu izvzetju nekaterih lokacij v zadnji fazi) pa je Slovenija v vrhu držav EZ-25, saj znaša povprečje za stare članice EZ (EZ-15) okoli 18 odstotkov njihovega ozemlja.

Z vzpostavitvijo območij Natura 2000 na približno tretjini nacionalnega ozemlja se zastavlja vprašanje, kaj s tem prostorom početi. Ohranjanje ugodnih bivalnih razmer za ciljne vrste zahteva sredstva, samo od sebe pa ne prinaša dobička. Kakovostna narava z visoko biodiverziteti je na vsak način potencial, katerega obresti bodo naraščale dovolj hitro, da se realna vrednost glavnice dolgoročno ne bo zmanjševala (Plut in drugi, 2004). Biotska diverziteteta predstavlja še neizkoriščeno priložnost za razvoj Slovenije kot turistične destinacije s podobo zelo kakovostnega, zanimivega biodiverzitetnega območja. V tem pogledu je Slovenija v glavnem še nerazpoznavna.

Ekološko pomembna območja so opredeljena na podlagi slovenske zakonodaje in obsegajo območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemске enote, ki je z vidika EZ in zlasti Slovenije pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Obsegajo večji del ozemlja Slovenije, kjer pa so možni posegi in dejavnosti, ki pa je treba načrtovati tako, da se v največji možni meri ohranja narava.

Glede na obseg različnih kategorij območij varovanja narave velja torej poudariti, da skupna naravovarstveno, ekološko pomembna območja Slovenije predstavljajo velik delež državnega ozemlja, kar prinaša potrebo okolju in naravi prilagojena načrtovanja poselitve, dejavnosti (tudi turizma in rekreacije) in pokrajinske rabe na obsežnem teritoriju. V primeru, da evropska in državna razvojna politika s finančnimi in drugimi instrumenti ne bo odločno podprla udejanjanje

sonaravno naravnane politike gospodarskega in regionalnega razvoja (vključno s turističnim razvojem), potem bodo območja na primer Nature 2000 in naravnih parkov prebivalstveno in razvojno nazadovala in postala pasivna območja, z zaraščanjem turistično in biotsko pomembnega prepleta naravne in kulturne pokrajine (odprti prostor). Zato je ena izmed strateško pomembnih političnih in razvojnih prioritet slovenske politike, da v okviru evropskih skladov pridobi stalna sredstva za upravljanje in sonaravni napredek obsežnega evropsko pomembnega omrežja habitatov Slovenije v okviru Nature 2000. Podobno velja za nujnost večje stalne podpore iz državnega proračuna, saj občine z večjim deležem zavarovanih območij in območij Nature 2000 ne smejo biti v razvojno podrejenem položaju. Objektivno in javno seznanjanje s prednostmi in omejitvami zahtevnega sonaravnega regionalnega in lokalnega razvojnega vzorca je skupaj s finančnimi in drugimi spodbudami pogoj za iskanje optimalnega razmerja med potrebami varovanja okolja in narave na eni ter nosilni zmogljivosti prilagojenega na primer turističnega razvoja na drugi strani.

Prebivalce predvidenih zavarovanih območij je treba pravočasno, objektivno in vsestransko informirati o naravovarstvenih prizadevanjih in posledicah ter jim v primeru razglasitve zavarovanega območja nadomestiti stroške prilagajanja naravovarstvenim režimom. Domačinom je treba omogočiti, da postanejo neposredni nosilci varstvenih interesov na zavarovanem območju. V primeru različnih varstvenih zahtev (npr. ohranjanje narave in varstvo naravnih virov) je treba iskati rešitev v smeri največje možne zadovoljitve in uresničljivosti večjega števila varovalnih ciljev.

Naravovarstveni standardi v zavarovanih in ekološko pomembnih območjih Slovenije brez dvoma omejujejo ali celo onemogočajo določene oblike turističnega razvoja in hkrati v primerjavi z nezavarovanimi območji zaradi izjemnih, atraktivnih naravnih in kulturnih vrednot predstavljajo izvrstno razvojno, tržno priložnost za sonaravne oblike turistične in rekreacijske dejavnosti, za zaposlitev in zaslužek lokalnega prebivalstva, investitorjev. Tako je anketa tujih turistov pokazala, da obiskovalce Slovenije in Slovenske Istre najbolj navdušuje naravna dediščina (52,9 %), za goste v obmorskih krajih pa so bili pri odločitvi za počitnice v Sloveniji najpomembnejši motivi: podnebne razmere (sredozemska klima), naravne lepote (obalnega pasu in Krasa) ter mir in počitek. Naravne lepote so pri anketiranih v letu 2000 pridobile 2,3 odstotkov v primerjavi z letom 1997 (Gosar, 2004). Z vključenostjo v dopolnilno turistično ponudbo v skladu s konceptom sonaravnega razvoja kopalniškega turizma lahko postanejo zavarovana območja podporni kamen celostno in trajnostno zasnovanega koncepta turističnega dela regionalnega razvoja, drugje (npr. TNP, regijski in nekateri krajski parki) celo nosilni steber, turizem pa temeljna gospodarska panoga.

Oblike prekomernega onesnaževanja okolja in njegovih sestavin, stihijsko širjenje razpršene poselitve, uniformirana in značilnostim različnih slovenskih pokrajin popolnoma neprilagojena gradnja stanovanjskih hiš in drugih objektov

ter obremenitev in prostorska širitev avtomobilskega prometa v zavarovana in občutljiva območja neposredno zmanjšujejo turistično privlačnost Slovenije kot celote in njenih regij. Čisto okolje in ohranjena narava sta ključna pogoja sonaravnega turističnega razvoja in kakovosti življenja v zavarovanih območjih. Velika sezonska nihanja turističnega obiska v nekaterih zavarovanih območjih je neugodno z ekonomskega in ekološkega vidika. Prekomerna občasna zgostitev turistov (zlasti poleti in deloma tudi pozimi) in pritiski na vire okolja je okoljevarstveno najbolj problematična v nekaterih delih zavarovanih območjih in vodnoekološko občutljivih območjih in vodnih tokovih. Tudi z vidika uravnoveženosti turističnega obiska z zmogljivostjo okolja je torej pozitivna težnja časovne razširitve turistične sezone. Načrtovanje turistično-rekreacijske rabe na zavarovanih in drugih ekološko občutljivih območjih, zlasti v okviru TNP, se bo moralo prilagoditi zmogljivostim okolja, saj je občasno (poleti) že zdaj obisk na nekaterih območjih (zlasti območje Triglava, Bohinja in Vršiča) nad okoljsko sprejemljivostjo. V okviru narodnih parkov Alp se TNP s 1,85 milijona obiskovalcev letno uvršča na drugo mesto (Hohe Tauern, 2,1 milijona), po gostoti obiskovalcev na hektar (22) pa na tretje mesto (Job in drugi, 2003, s. 24). Podobno velja za nekatera druga zavarovana območja, zlasti v času letnega turizma za zavarovane površine občutljivega obalnega pasu.

Glavni pozitivni turistični »imidž«, ki ga Slovenija lahko trži z vidika pokrajinske in biotske pestrosti, je:

1. Dežela na stiku štirih velikih naravnih enot (Alpe, Dinaridi, Panonska nižina, Sredozemlje), zaradi česar je turistično zanimivo ozemlje stičišče in prehodov;
2. Gozdnata dežela s pragozdnimi rezervati in velikimi zvermi (medved, volk, ris);
3. Dežela izjemne pestrosti podzemskega življenja, ki je v svetovnem merilu med najbogatejšimi;
4. Dežela maloposestniške kmetijske rabe in posledično ohranjene mozaične kulturne pokrajine s pripadajočo biodiverzitetjo.

Pokrajinsko pestra Slovenija mora zaradi eksistenčne odvisnosti turizma in rekreacije od virov okolja (zlasti od vodnih virov) turistično prihodnost trajno graditi na temeljih ohranjanja in izboljševanja kakovosti turistično atraktivnih virov okolja. Turistični razvoj, (pre)pogosto pojmovan kot stalno (količinsko) povečevanje turističnih zmogljivosti in števila turistov, naj bi zamenjal trajnostni turistični napredek, zasnovan na trajnem izboljševanju kakovosti turistične ponudbe in (sonaravnemu) načrtovanju turistične dejavnosti v okviru zmogljivosti okolja.

Široka turistična ponudba, hkrati zasnovane na kakovosti virov okolja (naravnih dejavnikov), pokrajinski in biotski raznovrstnosti in kulturni dediščini slovenskih naselij ter turistično zanimivih storitvah je po mnenju pisca v ozemeljsko majhni Sloveniji njena ključna sonaravno zasnovana turistična razvojna priložnost. Pokrajinska mozaičnost Slovenije, različni tipi turistično zanimivih virov

okolja in pokrajin naravnogeografsko pogojujejo razvoj različnih vrst turizma, vključno s številnimi sonaravnimi (lokalni nosilnosti okolja prilagojenimi) oblikami preživljanja prostega časa v naravi.

Za trajnostno sonaravni razvoj seveda ni dovolj, kako zelena je Slovenija, pomembno je udejanjanje trajnostnega razvoja v turizmu (Mihalič, 2001, 2004). Primerjava kazalcev o udejanjanju sonaravnega razvoja v turizmu med državami EU-25 je pokazala, da Slovenija kljub nekaterim pozitivnim premikom, za številnimi članicami zaostaja. Ocena stanja na manjšem vzorcu slovenskih hotelov je pokazala, da slovenski hotelirji premalo poznajo na primer pomen in značaj prostovoljnih ekoloških iniciativ, nekateri zanje celo niso zainteresirani (Mihalič, 2004). V ospredje postavljajo izključno kratkoročne ekonomske cilje in uvajajo zgolj tiste okoljske rešitve, ki jim pomagajo zniževati stroške. Nekateri turistični strokovnjaki pa trdijo, da je npr. varovanje naravnih območij preveč usmerjeno v varovanje in premalo v sonaravni razvoj (Sirše, 2004). Integralno, varovalno-razvojni turistični napredek predstavlja zeleni cilj v zavarovanih območjih in območjih Nature 2000.

Zaključek

V zadnjih treh desetletjih je zlasti v Evropi prišlo do večplastno zasnovane spremembe tako naravo – in okoljevarstvenega osnovnega koncepta, kot tudi do spremembe razvojnega modela. Varstvo okolja in narave se tudi v zavarovanih območjih ne pojmuje enostransko, temveč integralno, varovalno-razvojno. V načrtovanju pa se sicer zelo postopoma (tudi z zamudo in s tem povezanimi dolgoročno negativnimi posledicami) uveljavlja paradigma trajnostno sonaravnega razvojnega pristopa, zasnovanega na upoštevanju varovalnih, gospodarskih in socialnih vidikov zelenega napredka zavarovanih območij Slovenije. Izhodišče načrtovanja regionalnega razvoja v zavarovanih območjih pa je seveda ohranjanje narave in skrbno, pretehtano negovane kulturne pokrajine, naravne in kulturne dediščine. Prednostnemu cilju ohranjanju narave in okolja v zavarovanih območjih se morajo prilagoditi vse dejavnosti, pokrajinska raba in sistem poselitve. Prilagajanje turističnega obiska, oblik turizma in pritiskov zmogljivostim virov okolja v zavarovanih območjih in omrežju Nature 2000 je turistično razvojna in ne le okoljevarstvena in naravovarstvena nujnost občinskega, regionalnega in državnega načrtovanja. V podrobnejši razdelavi Strategije razvoja Slovenije (2005) je med drugim poudarjena nujnost ohranjanja narave, biotske raznovrstnosti s pomočjo prilagojenega, sonaravnega turističnega razvoja. Za uspeh zahtevnega projekta območij Nature 2000, ekološko pomembnih območij in zavarovanih območij bo ključno aktivno sodelovanje gospodarskih sektorjev, lokalnih skupnosti, nevladnih okoljskih organizacij in široka podpora javnosti. Le v primeru, da lokalni prebivalci zavarovanih območij le ta ocenjujejo kot razlog za izboljšanje, ne pa zniževanje kakovosti življenja, bodo v polni meri udejanjeni tudi cilji ohranjanja narave, naravnih vrednot in dediščine.

Turistična društva, ki organsko povezujejo lokalne in regionalne potrebe varovanja okolja in narave ter turističnega razvoja, so zelo zaželen in optimalni povezovalni partner, močni usklajevalec zapletenih varovalnih in razvojnih interesov v okviru zavarovanih in tudi izven zavarovanih območij v okviru lokalnih skupnosti.

Literatura

1. Cigale D., 2004, *Posledična navskrižja in obremenitve slovenskega alpskega sveta zaradi turistične in rekreativne dejavnosti (doktorska disertacija), Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana, s. 329*
2. *Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and the Council of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Programme, 2002, Official Journal of the European Communities L 242/1, Brussels*
3. Dwyer L., Edwards D., 2000, *Nature Based Tourism on the Edge of Urban Developmnet, Journal of Sustainable Tourism 8/4, Sheffield, s. 267-287*
4. *European Environment Agency, 1999, Environment in the European Union at the Turn of the Century, Copenhagen, s. 446*
5. *European Environment Agency, 2003, Europe's Environment, The Third Assessment, Copenhagen, s. 342*
6. Gosar A., 2004, *Turizem v severnojadranskem prostoru in naravni viri, Zavarovana območja in njihov pomen za turizem, Univerza na Primorskem, Koper, s. 28-33*
7. *International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 2003, Recommendation 12 - Tourism as Vehicle for Conservation and Support of Protected Areas, Durban, s. 4*
8. Jeršič M., 1999, *Prostorsko planiranje rekreacije na prostem, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, s. 135*
9. Job H., Metzler D., Vogt L., 2003, *Inwertsetzung alpiner Nationalparks, Muenchen Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Band 43, Muenchen, s. 164*
10. Jurinčič I., 2004, *Načrtovanje in nadzor turističnega obiska v zavarovanih območjih s pomočjo analize nosilne zmogljivosti, Zavarovana območja in njihov pomen za turizem, Univerza na Primorskem, Koper, s. 22-25*
11. Mihalič T., 2001, *Turizem kot dejavnik sonaravnega razvoja, Usklajeno in sonaravno 6, Svet za varstvo okolja RS, Ljubljana, s. 29-34*
12. Mihalič T., 2004, *Osnove turističnega razvoja, Usklajeno in sonaravno II, Svet za varstvo okolja RS, Ljubljana, s. 116-120*
13. Plut D., 1997, *Naravni parki in pokrajinska pestrost Slovenije, Zbornik Vrt Evrope, Liberalna akademija, Ljubljana, s. 17-24*
14. Plut D., 1999, *Pokrajinski vidiki sonaravnega razvoja zavarovanih območij slovenskih Alp, Dela 13, Ljubljana, s. 103-114*
15. Plut D., 2002, *Naravne vrednote in turistični razvoj Slovenije, Naravne vrednote, kulturna dediščina - vrednote turističnega razvoja, Zbornik referatov in razprav, Državni svet RS, Ljubljana, s. 18-26*
16. Plut D., Adamič M., Kryštufek B., Lampič B., Medved S., 2004, *Vrednotenje vloge naravnih virov (okoljskega kapitala) Slovenije v Strategiji razvoja Slovenije z vidika konkurenčnosti in kakovosti življenja, Oddelek za geografijo FF, Ljubljana*
17. Plut D., 2005, *Sonaravna zasnova regionalnega razvoja Slovenije, Dela 24, Ljubljana, s. 99-111*

18. *Register zavarovanih območij, 2005, Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, Ljubljana*
19. *Slabe Erker R., 2005, Ekonomsko vrednotenje varovanja dediščine, Življenje na zavarovanih območjih, Umanotera, Ljubljana, s. 11-19*
20. *Sirše J., 2004, Slovenski sonaravni turizem v jutrišnji luči, Usklajeno in sonaravno 11, Svet za varstvo okolja RS, Ljubljana, s. 121-125*
21. *Sovinc A., Morgan B., 2004, Turizem v zavarovanih območjih: priložnost in grožnja, Zavarovana območja in njihov pomen za turizem, Univerza na Primorskem, Koper, s. 18-21*
22. *Strategija razvoja Slovenije, 2005, Vlada RS Slovenije, Ljubljana*
23. *Turk R., 2004, Značilnosti in pomen zavarovanih delov slovenskega morja in obrežja, Zavarovana območja in njihov pomen za turizem, Univerza na Primorskem, Koper, s. 14-17*
24. *Vugrin T., 2005, Pomen zavarovanih območij v regionalnem razvoju Slovenije (diplomsko delo), Oddelek za geografijo FF, Ljubljana*

Janko Halb, univ. dipl. ekon., Krajinski park Goričko

Kaj lahko nudi Krajinski park Goričko gostom?

Kaj ponuja Goričko so-naravnim turistom?

Ugodje za oko in telo

- pestro kulturno krajino, lepe panorame
- možnost gibanja v naravi, peš, s kolesom, s konji
- ugodna klima - malo padavin in veliko sončnih dni
- informacijski center v gradu Grad

Spoznavanje in izobraževanje

- množica kulturnih spomenikov - pogled v preteklost in umetnost graditeljstva
- visoko biodiverzitetno - pestrost, rastlinskih in živalskih vrst - spoznavanje narave in razumevanje naravnih procesov
- strokovno vodeni ogledi
- naravoslovni dnevi, dan biotske pestrosti, dana habitata, dan voda, dan parkov, dan muzejev...

Zdravo hrano

- gorički kmetijski pridelki še niso preobremenjeni s kemičnimi snovmi
- pestro kulinariko, domače jedi in pijačo nudijo v številnih gostiščih, turističnih in izletniških kmetijah, vinotočih in vinskih kletah

Prireditve

- številne prireditve krajevnih turističnih, kulturno-umetniških in športnih društev
- tematske razstave aktivov kmečkih žena
- tradicionalne prireditve - borovo gostovanje, ljubitelji starodobne tehnike, buče in drugi sejmi

Povezovanje z zavarovanimi območji Evrope

- EUROPARC
- Geen belt - evropska zelena vez
- Zveza naravnih parkov Avstrije
- Območja Nature 2000 v Evropi
- Interpretatorji narave v Sloveniji
- Zveza naravovarstvenih nadzornikov Slovenije

Predstavljanje Goriškega drugod

- nastopi na različnih sejmih
- predstavitve na strokovnih srečanjih doma in v Evropi

Informacije

- urejanje spletne strani www.park-goricko.org
- urejanje spletne strani STO - www.slovenia.info

Priložnosti

Goričko je med številnimi termalnimi kopališči Avstrije, Slovenije, Madžarske in Hrvaške (Bad Radkersburg, Bad Gleichenberg, Bad Loipersdorf, Bad Blumau, Bad Tatzmansdorf, Bad Waltersdorf, Terme Radenci, Terme Banovci Terme M.Toplice, Terme Lendava Terme Lenti, Terme Zalaegerszeg (Teme Monošter - v gradnji), Varaždinske toplice (ayurveda) ...

Kaj potrebujemo za parkovno infrastrukturo - veliko drobnih investicij in dobrih vodnikov

- prometne oznake in kažipoti
- več obnovljenih kulturnih, etnoloških in tehniških spomenikov
- za ogledovanje narave prirejene poti in počivališča
- kulturno-umetniške prireditve povezane z izročilom in varovanjem narave
- pravila in nadzor za obnašanje v naravi in ob kulturnih spomenikih
- vodniki in organizacijo vodenja
- več informacij na spletnih straneh o ponudnikih na Goričkem
- urejena gostišča z domačo hrano v domačem arhitekturnem slogu
- prenočišča na domu domačinov in v okolici

Kakšne goste želimo v zavarovanem območju narave?

- veselimo se gostov, ki se znajo vesti v naravnem okolju in ki spoštujejo imetje kmetov, lastnikov in oblikovalcev kulturne krajine
- veselimo se gostov, ki cenijo kulturne spomenike naših prednikov in nam po svojem obisku ne puščajo civilizacijskih sledi - odpadkov ali poškodovanih objektov, fasade in notranjosti,
- veselimo se gostov, ki uživajo v domači kulinariki in pridelkih skrbnih kmečkih rok

Kaj želimo ponuditi našim gostom?

- radi bi ponudili družinam, ki celo leto živijo v betonskem mestu, počitnice v leseni ali opečni hiški z vrtom, zelenjavo in sadjem, ki jo lahko odtrgajo za pripravo zajtrka v času njihovih počitnic
- radi bi jim ponudili temno nebo z zvezdami, nočni mir, kjer se sliši samo nočne ptice, ruk jelenov, čričke in ...

- želimo jim ponuditi vse tisto, kar najbolj potrebujemo v tem stresnem življenju – mir in sožitje z družino in najbližjimi.

SKRATKA ...?

- v zavarovanem območju narave, Krajinskem parku Goričko, si želimo malih investicij, ki bodo naravi in okolju prijazne, subsistentne ali sožitne
- spodbujati želimo delo na domu – kmetovanje, obrt, in gostinstvo
- naš cilj je ohraniti poseljenost podeželja, podobo kulturne krajine, stabilnost ekosistemov in prispevati k zdravemu življenju vseh ljudi

Krajinski park Goričko

Barbara Morgan, Krajinski park Sečoveljske soline (KPSS), Portorož

Načrt upravljanja KPSS

Predstavitev vizije KPSS in vloge ter priložnosti in omejitev, ki izhajajo iz zahtev ohranjanja narave v zavarovanem območju KPSS

Krajinski park Sečoveljske soline (KPSS) je bil ustanovljen z namenom, da se zavaruje območje naravne vrednote Sečoveljskih solin in ohrani raznovrstnost rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih prebivališč (1. člen Uredbe vlade RS o KPSS)

Turizem v zavarovanem območju: priložnost ali grožnja?

Ponudba KPSS

Naravoslovni turizem

- vodenja najavljenih skupin
- organizacija naravoslovnih dni
- prikaz filma o solinah
- ornitološki turizem (strokovno vodenje z opazovanjem ptic, obročkanje ptic)

Prikaz kulturne dediščine

- muzej solinarstva, prikaz tradicionalne pridelave soli na Leri

Doživljajski turizem

- pobiranje soli

Organizacija dogodkov

- Solinarski festival, obeležitev na primer svetovnega dne mokrišč, habitatov, varstva narave
- gledališke predstave v okviru PPF
- delavnice za otroke in šol

V prihodnosti pa še

- dva centra za obiskovalce (naravne vrednote, solinarstvo)
- termalni turizem

- nove/tematske poti – razbremenitev obstoječe
- oblikovanje ‘paketov’
- ‘gostinska ponudba’

Trajnostne oblike turizma v KPSS

Izletniški turizem in naravoslovna rekreacija

- obiskovanje, sprehajanje, čolnarjenje, opazovanje ptic, kolesarjenje, kulturna dediščina, doživljanje narave, vzgojno-izobraževalne dejavnosti, muzejski in demonstracijski prikazi...

Dosežki

- obstoječe in načrtovane sprehajalno-kolesarske poti v dolžini več kilometrov
- obnova več deset kilometrov nasipov in več solinarskih hiš (ureditve dveh centrov za obiskovalce)
- blagovna znamka KPSS
- povečanje obiska: z 8.000 obiskovalcev leta 2002 na 26.000 leta 2004
- upravljanje s parkom je samovzdržno!

Ključne ovire

- nespoštovanje izraženega javnega interesa
- laično določevanje „nosilne kapacitete“
- tradicionalni miselni vzorci
- kapitalna miselnost

Več informacij na: www.kpss.si in kpss@soline.si

mag. *Martin Šolar, Triglavski narodni park*

Model ekoturizma v Triglavskem narodnem parku

Izvleček: Prispevek v začetnem delu predstavlja umestitev turizma v zavarovana območja (parke) ter prednosti in slabosti turizma v zavarovanih območjih. Kot primeren model turizma je predstavljen ekoturizem. Ekoturizem lahko predstavlja le besedno sprenevedanje, lahko pa – v pravi in izvirni obliki – pomeni tako vrsto turizma, ki je skladna s cilji parka in v zadostni obliki zadovoljuje tudi potrebe turistov. V drugem delu prispevka je ekoturizem v Triglavskem narodnem parku predstavljen kot primeren model turizma v zavarovanih območjih.

Ključne besede: zavarovana območja, narodni park, turizem, ekoturizem, Triglavski narodni park

Namesto uvoda

Med množico turistov in avtomobilov se prebijam proti avtobusni postaji pri hotelu Jezero na Ribčevem Lazu tik ob Bohinjskem jezeru. Šele ko avtobus odpelje, se mi misli umirijo in podoživim pretekle tri dneve. S prijateljem sva na Triglav vodila japonske turiste. Kljub slabemu vremenu sva jih na vrh tudi pripeljala. Zadovoljstvo. Vodniška tura na Triglav ni kar tako. Vodenje je potekalo v smislu spoznavanja in doživljanja Triglavskega narodnega parka. Ob večerih v planinskih kočah smo lahko spoznavali tudi blišč in bedo našega planinstva. Oskrbniki so večinoma prijazni, razmere pa ponekod nemogoče, brez vode, iz lukenj, ki naj bi bila stranišča, neznosno smrdi. Večerna veselica mladih in manj mladih v jedilnici koč, ki jo najini klienti veselo fotografirajo in snemajo. Nekdo celo vpraša, če je vse skupaj organizirano prav za njih. Pitje, petje in dretje odločno prekine avtoritativna oskrbnica in okrog polnoči se vse umiri. Naslednji dan na Hribaricah povem še pravljico o Zlatorogu, ki jo združim z razlago o nastanku Triglavskega narodnega parka. Kmalu se poslovim od skupine ter zavijem v samotno in tiho Dolino za Kopico. Tudi poleti je lahko lepa in njeni čari spet enkrat napolnijo mojo gorniško dušo. Miru je nepreklicno konec na Planini pri Jezeru. Prezadovoljne skupine obiskovalcev s harmoniko slavijo strašno turo – v slabi uri so se z Blata povzpeli na planino. Podvig je treba nagraditi s pijačo in jedačo. Skoraj vsi so zadovoljni, le moja poklicna naravovarstvena obremenjenost me gloda in sprašuje, ali je to to. Dokončen odgovor dobim na Blatu, kjer je vse zaparkirano. Na srečo se me eden od voznikov takoj usmili in odpelje proti dolini. So v redu tile turisti! V treh poletnih dneh po hribih okrog Triglava sem se šel turizem, vodništvo, gornišтво, naravovarstvo in sem se celo

udeležil veseljačenja tam zgoraj. Turistični utrip Bohinja že poznamo, iz premissljevanja me prebudi dejstvo, da sem že doma na Bledu. Avtobusi, avtomobili, kopalci, stojnice, pletne, izvoščki in še in še – ne, to gotovo ni ekoturizem.

Turizem in narodni parki

Turizem, kakršenkoli že, ima dobre in slabe vplive na okolje, naravo oziroma zavarovana območja – parke. Mnogi ga ne marajo, mnogi ne razumejo, spet drugi menijo, da so turizem in zavarovana območja neločljivo povezani. Predvsem v primeru narodnih in naravnih parkov ter naravnih spomenikov to kar drži. Parkovni turizem je v porastu in v mnogih primerih pomeni pomemben prispevek v ekonomiji posameznih območij ali regij. Naravne vrednote in kulturna dediščina v parkih so izjemnega lokalnega, nacionalnega ter lahko tudi mednarodnega pomena. Javnost praviloma gleda in presoja parke kot nacionalno bogastvo in dobrino, ki je namenjena javni rabi, zaveda pa se odgovornosti in želi prispevati k trajnostni rabi v zavarovanih območjih. Pogledi strokovnjakov, marsikdaj tudi naravovarstvenikov, so lahko tudi drugačni. Turizem se obravnava tudi kot dejavnost, ki obremenjuje in škodi okolju, predvsem zaradi intenzivnih ali neprimernih oblik. Naravovarstveniki in upravljavci parkov pravimo, da je za parke sprejemljiv naravi prijazen turizem, ekoturizem ali trajnostni turizem. Običajno pa ne vemo povedati, kaj kateri od navedenih pojmov sploh pomeni. V tem prispevku seveda ne nameravamo pojasnjevati posameznih pojmov, za lažje razumevanje problema pa vseeno navajamo enega od opisov za trajnostni turizem in posebej tudi za ekoturizem.

1. Trajnostni turizem so vse tiste oblike turističnega razvoja, upravljanja in aktivnosti, ki stalno skrbe za skladnost ohranjanja naravnih in kulturnih značilnosti in struktur zavarovanega območja z upoštevanjem okoljskih, socialnih in ekonomskih dejavnikov.
2. Za ekoturizem je značilno: na naravni dediščini osnovane oblike turizma, glavni motiv turista je opazovanje in uživanje ob naravni in kulturni dediščini določenega predela, izobraževalne in interpretacijske vsebine, majhne skupine, ekonomska korist zlasti za lokalno prebivalstvo, minimalni vplivi na naravo in okolje, minimalni vplivi na kulturno dediščino, izročila, šege in norme, prispeva k varovanju naravne in kulturne dediščine.

Navedeni definiciji oziroma opisa sta nedvomna dokaz tudi o tem, da v kolikor že imamo definicijo, je ta pogosto nejasna. Prav zaradi dilem in različnih pogledov želimo v nadaljevanju preveriti, ali turizem sploh sodi v narodne parke. Ne glede na nadaljnje pisanje pa je odgovor pravzaprav že znan. Saj ravno zato se o ekoturizmu v gorah tudi pogovarjamo in pripravljamo posvete, delamo načrte upravljanja in razmišljamo, kako stanje izboljšati – tako z naravovarstvenega kot tudi s turističnega vidika.

Pomen in vloga turizma in rekreacije sta odvisna od vrste zavarovanega območja in s tem pogojenim ciljem varovanja in upravljanja. Kljub temu, da turizem in

rekreacija nista vedno in enotno umeščena v sisteme zavarovanih območij kjerkoli po svetu, sodita med pomembne, v nekaterih zavarovanih območjih pa tudi glavne funkcije zavarovanih območij.

Turizem tudi mednarodno uveljavljene definicije za narodne parke upoštevajo kot eno izmed funkcij tovrstnega zavarovanega območja. Že Yellowstoneški narodni park je bil ustanovljen za »dobrobit in uživanje ljudi«. Osnovna definicija IUCN – Mednarodne zveze za ohranitev narave – za narodne parke pa ob varovanju in ohranjanju narave, izločitvi izkoriščanja naravnih dobrin oziroma izločitvi vseh dejavnosti, ki so v nasprotju s cilji zavarovanja, določa tudi zagotavljanje duhovnih, znanstvenih, izobraževalnih in rekreacijskih možnosti za obiskovalce. Krajše in preprosteje povedano je osnovni namen narodnih parkov varstvo narave, raziskovanje, izobraževanje ter obisk in rekreacija do tiste mere (stopnje), ki še zagotavlja oziroma omogoča osnovno naravovarstveno funkcijo parkov.

Zakonske podlage za turizem v narodnih parkih in primerljivost z drugimi državami

Temeljni naravovarstveni predpis v Sloveniji je zakon o ohranjanju narave (ZON), ki je bil sprejet leta 1999. Narodni parki so opredeljeni kot širša zavarovana območja. Pri ustanavljanju le teh pa se morajo na osnovi 67. člena ZON upoštevati in omogočati tudi razvojne možnosti prebivalstva ter duhovna sprostitev in bogatitev človeka. Namen zavarovanja narodnega parka (69. člen) pa se določi s posebnim zakonom (zakon o ohranjanju narave, 1999). Podrobneje rekreacijska vloga v parkih v ZON ni definirana. Posredno se razmerje varstva narave ter turizma in rekreacije v parkih kaže v standardih in kriterijih Mednarodne zveze za ohranitev narave – IUCN, ki jih je na osnovi določil ZON potrebno upoštevati. Dobrih dvajset let star zakon o Triglavskem narodnem parku (1981) samo v svojem prvem členu med drugim določa, da se mora ljudem omogočiti uživanje naravnih in kulturnih vrednot ter rekreacije v naravi.

V gradivih za ustanavljanje novih, predvsem regijskih parkov v Sloveniji, je o rekreaciji in turizmu napisanega nekaj več. Tako je v regijskih parkih cilj razvijati rekreacijo in turizem, vendar tako, da ne ogrožata kakovosti območja, da se po programu vežeta zlasti na naravo in kulturno dediščino območja ter da prinašata koristi lokalnemu gospodarstvu in nudita dodatne zaposlitve domačemu prebivalstvu.

Obisk in rekreacija v parkih sta opredeljena tudi v programu Parki za življenje, ki je koordiniran preko IUCN. Parki morajo biti odprti za obiskovalce, vendar ne za vse vrste turizma. Obiskovalci naj bi doživljali naravo z dušo in telesom. Obiskovanje parkov mora biti močno povezano z okoljsko vzgojo. Obiskovalci v parkih morajo biti vodeni in usmerjeni do zanimivih, vendar ekosistemsko manj občutljivih točk v zavarovanem območju.

V sosednji Avstriji na Koroškem vsebino narodnega parka opredeljuje koroški zakon o narodnih parkih. Med drugim je cilj narodnega parka vsem ljudem omogočiti doživljanje narave v parku.

V nemški deželi Bavarski naravovarstvena zakonodaja v narodnih parkih dopušča izobraževalne in rekreacijske namene do take mere, ki jo še dovoljuje primarni naravovarstveni namen narodnega parka. Turizem in rekreacija v privlačni pokrajini sta med glavnimi cilji naravnih parkov. Krajinski parki pa so zavarovani tudi zaradi njihove izjemne pomembnosti za rekreacijo.

V NP Bavarski gozd se prav tako zavedajo dvojne funkcije narodnega parka. Varovati naravo in kulturno krajino na eni strani ter nuditi možnosti obiskovalcem za doživljanje narave in rekreacijo. Enotnih ukrepov upravljanja za sočasno izvajanje obeh funkcij parka ni.

V osnovni ideji znamenitega narodnega parka Yosemite se zrcali cilj vseh severnoameriških narodnih parkov. Ohraniti naravne znamenitosti v njihovem izvirnem, naravnem stanju za uživanje in zadovoljstvo ljudi. V tej na videz enostavni ideji pa je skrita težka in odgovorna pot do cilja – varovati naravo in omogočiti ljudem, da jo doživijo na način, ki bo v dobro naravi in v zadovoljstvo obiskovalcem.

Ekoturizem

Kaj je torej ekoturizem? Je to le besedno sprenevedanje, kot je pred leti zapisal nekdanji direktor TNP Janez Bizjak? Temu lahko tudi pritrdimo, posebej če vzamemo besedo ekologija v njenem pravem pomenu. Kot veda o medsebojni povezanosti živih bitij z njihovim abiotskim okoljem seveda ekologije sploh ne moremo povezovati z neko dejavnostjo – na primer turizmom. V današnjem času pa poznamo veliko množico besednih skovank s predpono eko – in te praviloma res pomenijo nekaj, kar je okolju prijaznejše oziroma nekaj, kar ima manjše negativne vplive na naravo in okolje oziroma ima določene pozitivne vplive na stanja v okolju. V tem smislu lahko ekoturizem razumemo kot tiste vrste turizem, ki ima na okolje manjše negativne vplive kot “navadni” turizem.

Ekoturizem je le ena od oblik trajnostnega turizma. Je instrument varovanja okoljsko občutljivih območij, habitatov in vrst, obenem pa zagotavlja trajnostne ekonomske učinke za lokalno prebivalstvo.

Ekoturizem:

- prispeva k varovanju in ohranjanju narave in kulturne dediščine,
- lokalne skupnosti so vključene v vse faze načrtovanja in izvajanja dejavnosti ter imajo neposredno korist od take vrste turizma,
- obiskovalci so prek ekoturizma deležni promocije in izobraževanja o naravi in kulturni krajini,

- programi so pripravljene za manjše skupine oziroma posameznike,
- narava in kulturna dediščina sta osnovna turistična produkta ekoturizma,
- vplivi na naravo oziroma okolje nasploh morajo biti kar najmanjši.

Ekoturizem je lahko razumljen kot okoljska, sociološka ali ekonomska kategorija. V smislu okoljske kategorije ekoturizem lahko odločilno prispeva k trajnostnemu razvoju podeželja in je ključno gonilo tega razvoja. Za sociološko kategorijo ekoturizma je značilno, da prispeva k večji ozaveščenosti javnosti o pomenu varstva narave in zavarovanih območij, hkrati pa imajo obiskovalci občutek, da s svojim primernim ravnanjem prispevajo k varstvu in ohranjanju. V ekonomskem smislu pa ekoturizem seveda zagotavlja promocijo in trženje produktov kot so narava, kulturna dediščina, čiste vode, zdravo podnebje, avtentični domači izdelki in podobno.

Model ekoturizma v Triglavskem narodnem parku

Da bi zagotovili ključne in prave cilje turizma oziroma ekoturizma v zavarovanih območjih, smo v Triglavskem narodnem parku določili načela in kriterije za načrtovanje in izvajanje turizma in rekreacije:

1. Dopustnost posamezne turistične in rekreacijske dejavnosti je odvisna od varstvenih omejitev, zapisanih v aktu o zavarovanju (zakon o TNP) ali drugih predpisih, ki določajo cilje in namene zavarovanega območja, v načrtu upravljanja ali na podlagi upoštevanja meril priznanih mednarodnih naravovarstvenih organizacij.
2. Naravovarstveno vrednotenje prostora – v primerih, ko cilji in nameni zavarovanega območja dopuščajo turistično ali rekreacijsko dejavnost, je treba preveriti možnosti za turizem in rekreacijo v razmerju do posebno vrednih delov narave. Pri naravovarstvenem vrednotenju se upošteva izjemnost, absolutna ali relativna redkost, izjemne razsežnosti ter izredne ali enkratne oblike pojava v naravi. Vedno bolj so pri naravovarstvenem vrednotenju pomembna merila mednarodnih konvencij in direktiv Evropske skupnosti. Posebno vredni deli narave oziroma posebna ohranitvena območja imajo običajno predpisane ali predlagane varstvene ukrepe, ki so odločilni za urejanje turizma in rekreacije.
3. Upoštevati je treba splošno veljavne norme in usmeritve za turizem in rekreacijo v zavarovanih območjih. To pomeni obiskovanje v smislu doživljanja in učenja v naravi na miren, nehručen način. V splošnem tudi velja, da vse vrste tako imenovane motorne rekreacije v zavarovanih območjih niso sprejemljive.
4. Posamezno turistično rekreacijsko dejavnost, ki se pojavlja v zavarovanem območju oziroma obstaja zanimanje zanjo, je treba analizirati. Tu so mišljeni predvsem preučevanje vplivov na naravno okolje in občutljivosti naravnega okolja, kjer se dejavnost pojavlja ter ugotavljanje vpliva množičnosti pri posamezni turistični dejavnosti. Prav tako je nujno oceniti možne vplive zaradi izgradnje potrebne infrastrukture ter upoštevati tudi obremenitve izgleda pokrajine (vizualne motnje).

5. Pred nadaljevanjem načrtovanja je treba oceniti turistično povpraševanje za posamezne dejavnosti. Pri urejanju turizma in rekreacije v zavarovanih območjih gre namreč v vsakem primeru za kompromis, saj dejavnosti brez vplivov na naravo ni. Zato bi bilo nesmotrno določati prostor za neko dejavnost, za katero v resnici ni zanimanja.
6. Vrednotenje primernosti pokrajine je namenjeno izločanju primernih površin za turistično rekreacijsko rabo. Merila vrednotenja temeljijo na analizah uporabne vrednosti. Vrednotenje se lahko nanaša samo na pokrajinske sestavine, na turistično infrastrukturo, lahko pa na oba segmenta hkrati. Samo vrednotenje primernosti je zahteven strokovni proces, primernost območja pa je odvisna od pogojev okolja, doživljajskega potenciala, uporabne primernosti območja, dosegljivosti in infrastrukturne opremljenosti. V zavarovanih območjih praviloma vrednotimo primernost pokrajine za turizem in rekreacijo samo tam, kjer je ta dopustna in sprejemljiva glede na prve štiri kriterije.
7. Naslednji korak po izločitvi primernih površin za posamezne turistično rekreacijske dejavnosti je ugotoviti in upoštevati lastniška razmerja na območju, primernem za posamezno turistično rekreacijsko dejavnost. Z lastniki zemljišč so glede na turistično rekreacijsko rabo ter njene vplive potrebni ustrezni dogovori v smislu dovoljevanja dejavnosti ter tudi v smislu odškodnin in nadomestil.
8. V povezavi z lastništvom in za turizem ter rekreacijo primerno pokrajino so možna tudi nasprtnja z drugimi rabami (predvsem tradicionalnimi, kot so kmetijstvo, vodno gospodarstvo, gozdarstvo in lovstvo) ali interesi. Primerno načrtovanje in urejanje turizma lahko navzkrižne interese in nasprotja zmanjša ali odpravi. Tu je zelo pomembna časovna komponenta urejanja turizma in rekreacije.
9. Ker se pojavljajo tudi navzkrižni interesi znotraj turizma in rekreacije, so ta razmerja prav tako odločilna za načrtovanje in urejanje rekreacije v zavarovanih območjih.

Sklepne misli

Ekoturizem v parkih – da ali ne? To vprašanje je pravzaprav že brezpredmetno. Ekoturizem – kdaj, kje, kako in koliko pa so vprašanja, o katerih moramo razpravljati.

Zavarovana območja – parki so ena izmed najpomembnejših turističnih destinacij na svetu. Pokrajina v parkih postaja vse bolj privlačen prostor, kamor se ljudje zatekajo iz stresnega, urbaniziranega sveta. Toda turizem predstavlja tako možnosti kot tudi nevarnosti za gorski svet. V mnogih območjih, kjer so parki, je turizem eden glavnih virov dohodka. Pritok obiskovalcev pa vse bolj sproža grožnje in nevarnosti za zavarovana območja narave, s katero so neločljivo povezani tudi domači prebivalci. Vse odločitve, povezane z razvojem turizma, morajo biti usklajene z vključevanjem in soglasjem ljudi, ki žive v parku ali njegovi neposredni bližini. Za izvajanje postopkov pri načrtovanju in urejanju turizma in

rekreacije v zavarovanih območjih je v prvi vrsti odgovoren upravljavec zavarovanega območja. Izkazalo pa se je tudi, da učinkovitosti ni brez skupnega integralnega pristopa vseh zainteresiranih oziroma pristojnih. Turizem v gorah mora biti sonaraven in načrtovan tako, da bo zagotovljeno doživljanje gorskih lepot za sedanje in prihodnje generacije.

Turizem v Kozjanskem parku

Kozjanski regijski park je umeščen v tisti del slovenskega prostora, ki trenutno še vedno ne uživa posebnega turističnega slovesa (če izvzamemo Terme Olimia, ki pa so že zunaj parka). Če je to zaslužen ali ne, je težko reči, saj je za turistično uveljavitev določenega prostora odločilnih več dejavnikov in ne samo »stopnja kakovosti« njegovih naravnih danosti.

Nekatere študije socio-ekonomskih učinkov uvajanja Nature 2000 kažejo predvsem na povečano zanimanje turistov za obisk teh območij prav zaradi njihovega naravovarstvenega statusa*. Turizem je sicer izredno širok pojem in pozna množico oblik, vrst in načinov, skozi katere se manifestira kot vse pomembnejša gospodarska panoga. Poleg nekaterih nespornih pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, da se lahko sploh nekdo ukvarja s turizmom (npr. zagotovitev osnovne infrastrukture), pa je lepo, ohranjeno in načrtno upravljano naravno območje prav gotovo eden ključnih osnovnih pogojev oziroma meril za uveljavitev turizma kot gospodarske in razvojne možnosti. Le njegove skrajne oblike, na primer igralniški turizem ali spolni turizem, ne potrebujejo ohranjenega okolja kot nujni pogoj; vsaj ne neposredno – zagotovo pa vsaj posredno (Las Vegas in reka Kolorado).

Iz povedanega izhaja, da je razvoj sedanje ponudbe in obsega storitev na področju turizma na Kozjanskem tudi v interesu upravljavca zavarovanega območja. Ob tem pa je treba takoj še enkrat poudariti, da ni vsak turizem dober turizem – zlasti, če imamo v mislih turizem v zavarovanih območjih. Določene oblike turizma so namreč lahko z vidika varstvo narave izredno problematične (npr. trgovina z ogroženimi vrstami).

Vsekakor pa je primerno izvajanje in nadziranje turistični obisk lahko tudi v pomoč pri izvajanju nalog na področju varovanja narave. Še posebej takrat, ko gre za prav posebno vrsto povratne zanke med obiskovalci (turisti) in domačini: turist pride, ker je narava lepa in ker domačin vidi, da je zaslužil tudi zaradi tega, ker je narava lepa in ohranjena, začne skrbeti in aktivno sodelovati z namenom, da taka tudi ostane.

Ob tem pa nujno trčimo tudi na vprašanje mej: Koliko obiskovalcev prenese nek prostor?, Kaj smejo ti turisti početi in kaj ne? Čeprav se zaradi kratkoročnih

* na območju Montega v Španiji so tako po razglasitvi tega območja za Naturo 2000 zabeležili v samo treh letih trikratno povečanje turističnega obiska (vir: <http://www.ieep.org.uk/publications/pdfs/natura2000/backgroundreport.pdf>, str.23)

koristi želijo tem mejam mnogi preprosto izogniti, pa je njihovo priznanje in upoštevanje lahko edino dolgoročno zagotovilo za ohranitev tistih atributov narave, ki so v prvi vrsti razlog za turistično atraktivnost nekega zavarovanega območja (problem kratkovidnih egoističnih interesov močnih lobijev).

Pri iskanju najprimernejših načelnih izhodišč, kako reševati vprašanje turističnega obiska v zavarovanih območjih, se zdi, da je opredelitev, kot so jo izbrali v ZDA in Kanadi, dokaj posrečena oblika kompromisa med vse večjim povpraševanjem po doživetju »divjine« in »naravnih lepot« na eni, ter vse očitnejšimi potrebami po varovanju taiste divjine na drugi strani. Bistvo tega kompromisa je v tem, da je manjši del celotnega območja turistično zelo obremenjen (včasih celo čez nosilnostno zmogljivost prostora, zaradi česar je treba vložiti veliko truda v njegovo ohranjanje), večji del pa je zaprt za javnost in je dovoljen le za raziskovalce in izredno majhne skupine. Ta model, ki seveda ni nič novega, se obnese zlasti v večjih zavarovanih območjih (v narodnih in regijskih parkih). V krajinskih parkih ga je moč uveljavljati le pogojno. Vsekakor pa gre za tehten premislek in načrtno odločitev, da bomo v primeru, ko imamo na primer znotraj zavarovanega območja turistično enako privlačni točki A in B, točko A turistično tržili veliko bolj, kot točko B, če je ta hkrati naravovarstveno veliko pomembnejša od točke A. V bistvu torej gre za posebni del načrta upravljanja in za conacijo zavarovanega območja, ko je merilo te conacije tudi postavljanje mej turističnega obiska.

Ohranjena narava postaja tako vse bolj ekonomska kategorija in vse pomembnejši ekonomski potencial razvoja podeželja in industrijsko neobremenjenih prostorov – in ne samo zavarovanih območij.

Kot eden še ne dovolj izrabljenih potencialov tistega segmenta turizma, ki je zaradi svojega vpliva na okolje in na ozaveščanje lokalnega prebivalstva za zavarovano območje sprejemljiv ali celo dobrodošel, se v zadnjem času vse bolj uveljavlja tako imenovani romarski turizem. Javni zavod Kozjanski park je pred časom prevzel pobudo skupine slovenskih partnerjev, da obstoječi projekt Emine romarske poti razširi v obliki zrcalnega projekta tudi na slovensko ozemlje. Gre za programsko okolje Interreg IIIA, znotraj katerega so avstrijski partnerji pred nekaj leti uspeli z idejo turističnega trženja tako imenovani Emine romarske poti (Hemmapilgerweg). Projekt je bil odobren znotraj prioritete »turizem«, kar pomeni, da je vidik turističnega trženja in vzpostavitve osnovne turistične infrastrukture vodilni motiv projekta in da se ostali vidiki – ki nikakor niso nepomembni (duhovno izročilo, obujanje tradicije ...) – nanj le navezujejo.

V Kozjanskem parku je tradicija nemasovnega turizma že razmeroma stara, predvsem po zaslugi obnovljenega gradu Podsreda, ki je predstavljal osrednjo turistično točko turističnega obiska in torišče delovanja Spominskega parka Trebče. S preimenovanjem in prekvalifikacijo parka leta 1999 v Kozjanski regijski park ostajajo prejšnje turistične znamenitosti še vedno v svoji funkciji, neizbežno pa so s to spremembo postavljene tudi v nov, drugačen koncept, ki v svoji

osi temelji na varovanju narave. Zanimivo dejstvo je, da je grad Podsreda, kot že afirmirani objekt turistične ponudbe parka, s projektom Emine romarske poti dobil še svojo novo, dodatno dimenzijo, ki prej ni bila dovolj izpostavljena. Gre namreč za grad, ki je povezan z življenjem in delom svete Eme Pilštanjske, kakor so z njo povezani tudi mnogi drugi kraji in objekti znotraj samega zavarovanega območja in v njegovi bližnji okolici.

V tem projektu je javni zavod kot vodilni partner uspel povezati veliko »igralcev« tako na lokalni kot državni ravni. S podpisom pogodbe med vodilnim partnerjem in financerjem pa bo v naslednjem letu ta projekt doživel polno afirmacijo in s tem na najboljši možni način dokazal upravičenost trditve, da je gre za enega najpomembnejših projektov na območju Kozjanskega parka, ki so v funkciji razvoja podeželja in varstva narave.

Valentin Schein, Notranjski regijski park

Notranjski regijski park

Notranjska, pokrajina tisočerih obrazov, nekoliko odmaknjena od vseh glavnih prometnih tokov in porajajočega množičnega turizma kot ene izmed gospodarskih panog, ki vse bolj začenja tržiti naravne danosti slovenskega prostora. Razvoj naravi prijaznega turizma, pogojenega z različnimi tržnimi nišami turistične ponudbe, je v tem času vse preveč pogojen s finančnimi zmožnostmi določenega prostora in posameznikov, ki v turizmu vidijo možnost hitrega zaslužka s trženjem ohranjene naravne dediščine in biološke pestrosti. Ali je to res prava pot, ali je to res pravi način, ali je res glavni cilj dela slovenske turistične strategije in nadaljnjih finančnih vlaganj v turistično ponudbo in strategijo slovenskega turizma, pa bo pokazal čas, ki prihaja.

Notranjski regijski park je ustanovila Občina Cerknica leta 2002 z namenom, da se ohranijo, varujejo in raziskujejo naravne in kulturne vrednote, izjemne geomorfološke, geološke in hidrološke znamenitosti, zavaruje avtohtono rastlinstvo, živalstvo in naravne ekosisteme ter značilnosti neživega sveta, paleontološka in arheološka najdišča, etnološke in arhitekturne značilnosti ter ohrani kulturna krajina. Na področju Notranjskega regijskega parka se zagotovi z naravnimi danostmi in vrednotami usklajen nadaljnji razvoj gospodarstva, turizma, kmetijstva, gozdarstva, rekreacije ter izobraževanja, materialni in drugi pogoji za razvoj in življenje prebivalcev na območju občine Cerknica.

Regijski park je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen.

Notranjski regijski park obsega celotno območje občine Cerknica, razen zazidanih in nezazidanih stavbnih zemljišč, področij širitev naselij ter sedanjih in predvidenih industrijskih območij. Iz parka so izvzete tudi vse ceste in poti, območja opredeljena za mirujoči promet, peskokopi, železnice ter vojaško strelišče Bloška Polica. Površina zavarovanih območij je 222 kvadratnih kilometrov. Celotna površina občine pa meri 241 kvadratnih kilometrov.

Nekateri pravijo, da je bila ustanovitev Notranjskega regijskega parka nagajanje državi, drugi se s takimi trditvami ne strinjamo, saj smo v tem videli možnost lokalnega prebivalstva za razvoj širše ponudbe naravne in kulturne dediščine kot produkta predhodnih generacij ljudi, ki so živeli in s svojim delom ohranili naravo, njeno dediščino, ki jo danes strokovno imenujemo biotska raznovrstnost ali pestrost. Z gotovostjo lahko trdimo, da te narave niso ohranili zakoni,

podzakonski akti, strategije in druga pravna navlaka, brez katere si danes ne moremo predstavljati življenja povprečno dobro finančno situiranega človeka, ampak z delom za preživetje nekdanjih prebivalcev, ki so morali z naravo živeti, če so hoteli preživeti. Preživetje danes ni pogojeno z sobivanjem ljudi in narave, ampak z izkoriščanjem naravnih dobrin, ki so postale iskano tržno blago visokega kapitala.

Zartri v prihodnost visoke tehnologije se ne zavedamo, da danes ohranjanje narave postaja strošek, strošek vseh nas, ki danes živimo vsak svoje življenje nešteti idej, strategij, planov in finančnih kalkulacij smotrnosti porabe denarja.

Zavarovana območja naravne in kulturne dediščine prav gotovo imajo prednosti ali imajo možnosti, pa je drugo vprašanje, vredno razmisleka, nadaljnjih turističnih strategij in možnosti črpanja finančnih sredstev za dobre projekte nadaljnega turističnega razvoja Slovenije.

Že Janez Vajkart Valvasor, slovenski polihistor iz 17. stoletja, je leta 1689 v svoji Slavi vojvodine Kranjske: »Jezero imam za enega največjih naravnih čudes sveta in vem, da ni najti ne v Evropi ne v ostalih delih sveta tako čudovitega jezera.«

V 18. st. je življenje ljudi na Cerknškem jezeru podrobno opisal F. A. Steinberg v svoji knjigi Celovit in podroben popis Cerknškega jezera iz leta 1757. Tudi mnogi drugi potopisci so v naslednjih stoletjih v svojih delih dodobra opisali in ponesli slavo presihajočega Cerknškega jezera v širni svet.

Presihajoče Cerknško jezero

Cerknško polje je največje kraško polje v Sloveniji. Ravninski del Cerknškega polja je velik 35 kvadratnih kilometrov. Del polja ob večjih padavinah poplavi voda, ki se na polju zadržuje povprečno deset mesecev na leto. Poplavni del polja ljudje imenujejo presihajoče Cerknško jezero. Ob najvišji vodi je dolgo 10,5 kilometrov in široko 4,5 kilometrov. Največje vode Cerknškega jezera poplavijo prek 29 kvadratnih kilometrov polja. Nadmorska višina dna Cerknškega jezera je 546 metrov. Najvišje poplavne vode dosežejo nadmorsko višino 553 metrov. Cerknško jezero se začne polniti po jesenskem deževju. Če so spomladanske padavine večje, kot je letno povprečje padavin, pa tudi spomladi voda naraste za več metrov.

Glavni vodotok Cerknškega jezera je Stržen, ki ga ob izviru imenujejo Obrh. Struga Stržena, ki vijuga po jezerskem dnu, je dolga 17 kilometrov. Cerknško jezero nima površinskih odtokov, vsa voda iz jezera odteka skozi podzemne jame, med katerimi sta, s prek 8.500 metrov raziskanimi podzemskimi rovi, največji Velika in Mala Karlovica. Voda v Jamskem zalivu skozi ti dve jami odteka proti Rakovem Škocjanu – 2 kilometra dolgi kraški dolini. Iz Rakovega Škocjana voda odteka skozi podzemne jame – Tkalce jame – proti Planinski jami, kjer se v podzemlju združi s podzemno Pivko, ki ponikne v Postojnski

jami. Sotočje obeh podzemskih rek v Planinski jami je eno redkih znanih podzemskih sotočij.

Drugi del vode iz Cerkniškega jezera odteka skozi podzemске požiralnike – vertikalne jame – v jezerskem dnu, globoke do 12 metrov. Med njimi so največji: Rešeto, Vodonos, Ponikve, Kotel, Zajcevke, Gebno, Skednenca in Retje. Vse te ponorne jame odvajajo vodo v drugo smer, v izvire Bistre na robu Ljubljanskega barja. Cerkniško jezero je geološko razvodje, ki del vode odvaja proti Rakovem Škocjanu, drugi del pa proti izvirov Bistre.

Voda v Cerkniško jezero priteka iz Loške doline, skozi podzemске jame Velike Golobine, ki po skoraj dveh kilometrih podzemskega toka izvira na vzhodnem robu Cerkniškega jezera pri izviri Obrh in Cemun. Na severnem delu Cerkniškega polja voda priteče na dan v več izviri, med katerimi sta največja Šteberški Obrh in Žerovniščica. V oba izvira priteka voda, ki ponikne na Bloški planoti. Edini površinski dotok Cerkniškega jezera je Cerkniščica. Cerkniško jezero je del porečja kraške Ljubljanice, ki se pretaka skozi neznano podzemlje notranjskega kraša.

Rakov Škocjan

Rakov Škocjan je 2 kilometra dolga slikovita kraška dolina z izvirnimi Zelškimi jamami in ponorno Tkalco jamo. Zelške jame so podzemski jamski sistem dolg skoraj 3 kilometre. Voda, ki ponikne v Veliki in Mali Karlovici na Cerkniškem jezeru, ponovno privre na površje pri Malem naravnem mostu, ki se sramežljivo skriva med sistemom osmih udornih dolin sredi bukovo jelovih gozdov, Javornikov Mali naravni most je tanek kamnit lok, ostanek nekdanjega jamskega stropa Zelških jam, ki se vije 42 metrov nad vodno strugo. Podzemska voda zapusti podzemlje pri ruševinah nekdanje žage. Od tu naprej dobi tudi svoje ime – Rak.

Potok Rak napajajo še mnogi drugi izviri, med katerimi je največji pritok imenovan Očesa med manjšimi pa je najbolj znan izvir imenovan Prunkovec. V spodnjem delu se kraška dolina Raka nekoliko razširi in se strmo zaključí pri oboku Velikega naravnega mostu, ki s prepadnimi 40 metrov visokimi stenami zaključuje dolino Rakovega Škocjana. Obok Velikega Naravnega mostu se mogočno pne nad deročo vodo, ki po dobrih 200 metrih površinskega toka ponikne v Tkalci jami. Desno ob oboka Velikega naravnega mostu so ruševine cerkvice Sv. Kancijana in Sv. Benedikta. Arheološka izkopavanja na tem delu so pokazala poselitev že v bronasti dobi. Rakov Škocjan je bil že leta 1949 razglašen za krajinski park in je eden izmed prvih razglašanih krajinskih parkov v Sloveniji.

Iška in Zala

Za nekatere neznana imena dveh vodotokov, ki sta svoji strugi urezala globoko v dolomitno podlago. Strme prepadne stene visoke prek 200 metrov to

območje zapirajo pred radovednimi pogledi naključnih obiskovalcev. Iška izvira na severni strani Bloške planote v bližini naselja Lužarji. Mnogi manjši izviri že v srednjem toku Iško povečajo v prečudovit potok, ki preko nešteto brzic in slapov teče proti sotočju z Zalo, ki izvira na zahodnem robu Vidovske planote. Iška in Zala se združita pri Vrbicah in skupaj nadaljujeta svojo pot skozi sotesko Iškega Vindgarja proti Iški vasi in naprej proti Ljubljanskemu barju in Ljubljani. Vodotok obeh potokov je dolg prek 40 kilometrov in spada med tista območja, kjer je bil vpliv človeka na naravno okolje neznaten.

Na prisojnih skalnih pobočjih najdemo toploljubne rastline, na osojnih predelih in na dnu sotesk pa alpske rastlinske vrste. Med najpomembnejšimi rastlinskimi vrstami na tem območju najdemo endemični kranjski jeglič /*Primula carniolica*/, dlakavi sleč, dvocvetno violico rumeno milje in druge rastlinske vrste alpskega območja.

Soteski Iške in Zale lahko štejemo med slovenske naravne bisere in če želimo, da to tudi ostanejo, se moramo potruditi vsi, tudi tisti, ki tega območja danes še ne poznajo.

Križna jama

Na območju Notranjskega regijskega parka je bilo do danes odkritih prek 250 podzemskih jam in brezen. Med najlepšimi vodnimi jamami v Sloveniji prav gotovo prvo mesto zavzema Križna jama pod Križno goro med Bloško Polico in Ložem, Vhodni deli Križne jame so bili naseljeni že v Bronasti dobi, kar nam dokazujejo najdeni arheološki ostanki v vhodnem delu jame in ostanki nekdanjih kurišč. Notranji deli jame so bili prvič podrobno raziskani pred letom 1878, saj je tega leta Ferdinand von Hochstetter izkopal kosti jamskega medveda v danes imenovanem Medvedjem rovu. Okostja jamskega medveda so še danes ohranjena v Prirodoslovnem muzeju na Dunaju.

Leta 1920 so slovenski jamarji nadaljevali s speleološkimi raziskavami notranjosti Križne jame in s čolni prepluli 22 podzemskih jezer, ki jih ločujejo še danes dobro ohranjene sigaste pregrade. Med najlepšimi kapniškimi tvorbami je prav gotovo Kalvarija, bogato zasigan skalnat podor na stičišču Blatnega rova in Pisanega rova. V Križni jami je bilo odkritih veliko število podzemskih živali, kar Križno jamo uvršča na četrto mesto vseh podzemskih jam na svetu po različnosti in pestrosti podzemске favne. Obisk Križne jame je mogoč le s strokovnim vodstvom domačih jamarjev po predhodni najavi.

Nova Križna jama

Nova Križna jama je nadaljevanje znane Križne jame. Obe jami ločuje vodni sifon, ki doslej še ni bil preplavan. Dihalnik je bil poznan že v sedemdesetih letih 20. stoletja, toda šele poleti 1991 so jamarji z Bloške Police in Bločic očistili ozek prehod in odkrili Novo Križno jamo. Dihalnik je od površja do prve

jamske dvorane globok približno 15 metrov. Vhodni del jame je bil poimenovan po majhnem jamskem hrošču drobnovratniku in se imenuje Dvorana drobnovratnikov. V spodnjem delu se jama nadaljuje v 40 metrov dolgem suhem rovu. Suhi rov se končuje z nizko dvorano, katere značilnost so jamska tla s ponvicami in sifonskim breznom, ki povezuje Novo Križno jamo s Križno jamo. Tu se začne vodni del jame, ki se s podvodno reko in jezeri nadaljuje v dolžino več kot 1400 metrov. Nova križna jama je zaprta za vse obiskovalce, v njo imajo dostop le raziskovalci s predhodnim soglasjem ministrstva za okolje in prostor. Jamski sistem Križne jame in Nove Križne jame je dolg nekaj več kot 10 km.

Ohranjena narava

Velika biotska pestrost flore in favne Notranjskega regijskega parka je prav gotovo pogojena z različnimi tipi notranjske pokrajine, od močvirnih travnikov presihajočega Cerkniskega jezera do suhih kraških travnikov, obsežnimi gozdovi in manjšimi vplivi ljudi na naravo, ki so jo znali ohraniti skozi stoletja.

Samo na Cerkniskem jezeru najdemo 52 rastlinskih vrst z rdečega seznama ogroženih rastlinskih vrst. Na območju parka najdemo 14 vrst dvoživk s stabilno populacijo, ki se v zadnjih letih celo povečuje. Na območju parka je bilo opaženih 255 vrst ptic, med katerimi jih na Cerkniskem jezeru gnezdi prek sto. Na območju parka je bilo odkrito 126 vrst metuljev, ki še vedno najdejo svoj prostor na ekstenzivno košenih travnikih.

Srečanje z medvedom je skoraj vsakdanji pojav, pogosto pa lahko v prostranih gozdovih Javornikov in Menišije sledimo ali vidimo volka, risa ali divjo mačko. Ponosni pa smo lahko, da smo v zadnjih letih lahko na območju Notranjskega regijskega parka opazili vidro, ki je pred več kot 30 leti zaradi lova izginila.

V letu 2006 načrtujemo tudi skupno turistično ponudbo različnih programov, med njimi bodo v ospredju predvsem tisti, ki bodo ljudem poskušali predstaviti naše naravne zanimivosti s programi varstva narave in usposabljanjem domačinov za strokovno vodene izlete in turistično ponudbo. Naša želja je predvsem vzpodbuditi domačine, da bi videli v ohranjeni naravi svojo možnost turistične ponudbe, in s ponosom lahko rečemo, da so nam prvi koraki tudi že uspeli.

Turizem in rekreacija v območjih Natura 2000

Problematika

Problematika turizma in rekreacije v območjih gozdov v Sloveniji ni nova. Že pred več kot dvajsetimi leti je slovensko gozdarstvo nanjo prvič opozorilo z valorizacijo splošnokoristnih funkcij gozda (ANKO 1979: cit. ANKO 1982), med katerimi sta bili našteti tudi turistična in rekreativna. Kljub zgodnji omembi funkcij gozda pa je njihovo določanje in kartiranje operativno steklo šele z načrti območnih enot leta 2000. Hkrati z omejitvijo območij funkcij, vsebujejo ti načrti tudi ukrepe za gospodarjenje za vsako izmed njih.

Čeprav se vsebina tega prispevka omejuje predvsem na turizem in rekreacijo v pravkar vzpostavljenem omrežju ekološko pomembnih območij narave Natura 2000, je treba vendarle poudariti, da bistvenih razlik z vidika obravnave problematike ni. V obeh primerih – naj gre za gozdove zunaj območij Nature 2000 ali znotraj njih – je namreč šlo in gre za krepitev spoznanja, da gozd ni lesna njiva ampak veliko več; je živ ekosistem, je dom številnim živim bitjem in, ker kot tak rabi tudi človeku, zasluži, da se z njim gospodari trajnostno.

Sodobna znanost in družba pojmujeta trajnostni razvoj kot harmonično celoto ekoloških, socialnih in ekonomskih pogojev (WCED 1987, BERNASCONI 1996, NIJNIK 2002). V namišljenem sistemu "gozdni ekosistem – človek rekreativec oziroma turist", omrežje Natura 2000, ki je bilo vzpostavljeno predvsem zaradi ohranjanja biotske pestrosti (THE BIRD DIRECTIVE 79/409/EEC, THE HABITAT DIRECTIVE 92/43/EEC), predstavlja ekološko komponento, rekreacija in turizem, ki odsevata vrednostni sistem družbe, pa preostali dve, to je socialno in ekonomsko. Predvsem turizem se v zadnjem času razvija v mogočno industrijo, ki prinaša precejšnje finančne učinke. Kot pravkar orisan namišljen sistem, je na primer Alpski prostor, ki je po mnenju številnih poslednja divjina Centralne Evrope. Ker ga odlikujejo velika stopnja naravnosti, mnoge redke vrste, ohranjeni in za evropski prostor pomembni habitati in veliki kompleksi zavarovanih površin, ni presenečenje, da ga letno obišče okrog 120 milijonov ljudi. To ga uvršča v sam vrh turistično rekreacijskih prostorov Evrope.

Veliki pritiski turizma na gozdne prostore na eni strani ter občutljivost habitatov, biotopov in vrst na motnje od zunaj na drugi pa so lahko tudi razlog nasprotij med zaščito narave ter ostalimi rabami prostora, tudi turizmom in rekreacijo. V primeru nadaljnjega razvoja gozdnih območij Nature 2000 je zato treba v ospredje

postaviti vprašanje, kako izpolniti zahteve do občutljivih vrst in habitatov in hkrati ohraniti ekonomsko zanimive turistične in rekreativne rabe, ki so na večjem delu gozdnih območij Nature 2000 že prisotne in bodo prisotne tudi v prihodnje.

Nasprotja med gospodarjenjem za *Naturo 2000* in turizmom in rekreacijo

Gozdna območja *Natura 2000* so dom številnim redkim vrstam, habitatom in habitatnim tipom. Če povsod že ni mogoče, je torej vsaj na teh posebnih ohranitvenih območjih treba preprečiti slabšanje njihovega stanja ter vznemirjanje in motenje. Nenačrtovano in neusmerjeno izvajanje turističnih in rekreacijskih dejavnosti na teh območjih ima namreč lahko pogubne učinke in deluje v nasprotju z zelenimi cilji trajnostnega razvoja.

Nekaj primerov, ki vsekakor zaslužijo načrtno usmerjanje in morda tudi omejevanje, je samo kot primer naštetih v nadaljevanju:

- motokros in sankanje z motornimi sanmi vznemirjata občutljive živalske vrste,
- rekreacija in nabiranje gozdnih sadežev ter gob v območjih rjavega medveda lahko vodita do "bližnjih neprijetnih srečanj",
- kanjoniranje lahko uničuje redke rastlinske vrste,
- svetlobno onesnaževanje lahko vznemirja in škodi podzemnemu (jamskemu) živalstvu,
- jadrarno padalstvo in plezanje lahko vznemirjata gnezdeče ptice,
- hoja, kolesarjenje in jahanje zunaj urejenih poti, lahko poškodujejo dragocena barja, šotišča in mokrišča,
- tek na smučeh lahko vznemirja občutljive živalske vrste,
- številni kopalci lahko poškodujejo obmorske klife ter njihovo rastlinje,
- čolnarjenje (sidra) lahko poškodujejo podmorske travnike s pozejdonovko,
- pretiran ribolov lahko vznemirja občutlivejše vrste, poškoduje habitate in ima negativen vpliv na razvoj vrste.

Reševanje problemov

Najpomembnejši instrument, ki rabi usklajevanju zahtev občutljivih vrst in habitatov s hkratnimi zahtevami turistično-rekreativnih rab, je brez dvoma proces načrtovanja upravljanja *Natura 2000* območij, ki naj bi vključeval zahteve različnih uporabnikov prostora in interesnih skupin. Samo na tak način je mogoče dejavnostima, kot sta turizem in rekreacija, prisluhniti glede njihovih zahtev oz. želja, ju pravilno usmerjati in tudi regulirati. Praktično to pomeni, da je treba v načrtu naštetih vse dovoljene dejavnosti, predvideti morebitne omejitve glede prostorskega in časovnega usmerjanja obiskovalcev ter določiti naravnemu območju primerno infrastrukturo. Prav tako je treba v načrtu predvideti odgovornosti in osebne zadolžitve glede upravljanja in nadzora.

Čeprav bo imel morebitni proces načrtovanja upravljanja gozdnih območij *Natura 2000* močan ekološko-etični naboj, bo moral rabiti predvsem ljudem.

Zaradi tega bo moral teči po načelih participativnosti in bo moral vključevati vse deležnike. S temi načrti naj bi se določili primerni ukrepi za varstvo vrst in habitatov (naravovarstveni javni interes) ob hkratnem upoštevanju gospodarskih interesov lastnikov in drugih sektorjev. Prav tako naj bi se s temi načrti določile smernice za vključevanje turizma in rekreacije v ta območja.

Participativno načrtovanje pa še ni rešitev sama po sebi. Istočasno z njim je treba takoj začeti z ozaveščanjem in izobraževanjem lastnikov gozdnih območij Natura 2000, turističnih delavcev in predvsem obiskovalcev narave. Proces izobraževanja ne sme biti omejen samo na naravovarstvo, ampak mora obseči tudi krajevno zgodovino, etnologijo in geografijo, nadalje kulinariko, hotelirstvo, marketing in tudi odnose z javnostmi.

Nenazadnje pa bo treba v prid trajnostnemu razvoju in varstvu narave samemu dvigniti tudi raven znanja o naravi, predvsem o ekoloških zahtevah vrst in habitatov. V praksi se znanost in naravovarstvena stroka zaradi preslabega poznavanja ekoloških zahtev (npr. ali pohodništvo vznemirja divjega petelina, ali nabiranje gob zmanjšuje njihovo številčnost) vse prevečkrat sklicujeta na načelo previdnosti in posledično na ukrepe iz naslova prepovedi. Ker ti temeljijo na domnevah, se čez čas, ko je največkrat že prepozno, pogosto izkažejo za neutemeljene.

Projekt Alpnatour (Interreg IIIB, Alpine Space) kot primer vključevanja turizma in rekreacije v proces načrtovanja upravljanja na območjih Natura 2000

Gozdarski inštitut kot partner že eno leto sodeluje v Interreg IIIB projektu AlpNaTour (program Alpine Space), čigar glavni cilji so:

- analizirati obstoječo zakonodajo, ki ureja področje Nature 2000. Sestavni del tega sklopa sta tudi analiza že obstoječih gozdarskih načrtov kot možnih podlag za upravljanje z gozdnimi območji Natura 2000 in priprava predloga vključitve manjkajočih vsebin v te načrte. Upravljavski načrti za območja Natura 2000 v slovenski zakonodaji sicer zaenkrat niso predvideni
- prepoznati in analizirati zahteve naravovarstva na eni strani in trajnostnega razvoja, katerega sestavna dela sta rekreacija in turizem na drugi, ter nasprotja med njima. Ta faza vključuje tudi identificiranje priložnosti Nature 2000, v okviru katerih bi naravovarstvo ter rekreacija in turizem delovali v partnerskem odnosu. Območja Natura 2000 namreč ne smejo postati cokla razvoja krajev, v katerih so določena
- oblikovati postopek participativnega načrtovanja s ciljem razvitja dobrih načrtovalskih praks in upravljanja z območji Natura 2000. Dobra praksa načrtovanja in upravljanja je tista, v okviru katere noben deležnik ni premaganec, ampak so vsi zmagovalci (win-win situacija)
- oblikovati priporočila z naslova rekreacije in turizma za upravljanje z območji Natura 2000. Predlog vsebinskih in metodoloških priporočil naj bi se posebej dotikal vprašanj, zakaj naravovarstvo, kako usmerjati rekreacijo in turizem, kako organizirati izobraževanje itn.

- informirati potencialne obiskovalce o območjih Natura 2000 s ciljem krepitve naravovarstvenega obnašanja in izdelati predlog najnujnejših akcij.

Za oceno pritiska obiskovalcev na območja Natura 2000 ter za pridobitev mnenja, kako vključevati problematiko turizma v načrtovanje upravljanja Natura 2000 območij, sta bili izbrani dve testni območji in sicer območje Peca – Olševa ter območje Lovrenških jezer. Za obe lokaciji so bila določena tudi mesta za štetje obiskovalcev in za izvajanje ankete. Štetje in anketiranje v letu 2005 je potekalo šest dni. Izbirani so bili vikendi z lepim vremenom (prvo opazovanje konec avgusta, zadnje opazovanje sredi oktobra, opazovanje se je potekalo vsakokrat od 9h do 16h ure). V dosedanem anketiranju je bilo izpolnjenih več kot 450 vprašalnikov, ki so obsegali pet sklopov vprašanj in sicer:

- splošna vprašanja obiskovalcu – razlog in trajanje obiska,
- v koliki meri so obiskovalci seznanjeni z naravovarstvenimi vidiki Nature 2000 in kakšno je njihovo mnenje glede participacije pri pripravi upravljaljskih načrtov za ta območja,
- kakšna naj bi bila vizija razvoja turizma na testnih območjih,
- kakšna je v očeh obiskovalcev potencialna tržna vrednost narave,
- osebna vprašanja.

Pridobljeni podatki so bili delno že analizirani in predstavljeni na prvi delavnici Turizem in rekreacija v območjih Natura 2000, ki je bila v Črni na Koroškem v novembru 2005. Udeleženci delavnice so bili predstavniki lokalnih skupnosti ter turistični deležniki obeh testnih območij. Obenem so ti udeleženci tudi delovna skupina, s pomočjo katere bo mogoče pridobiti vsaj del odgovorov na zgoraj zastavljene cilje.

Kako naprej?

Evropsko omrežje Natura 2000 je namenjeno ohranjanju območij mednarodno pomembnih habitatov, živalskih in rastlinskih vrst. Ker je v Sloveniji takih območij precej, bo prej ali slej moralo prevladati prepričanje, da območja Nature 2000 niso cokla razvoja krajev, ki ležijo znotraj njih, ampak predvsem, priložnost. V partnerstvu s kmetijstvom, lokalnim gospodarstvom ter mehkim turizmom in rekreacijo (BRANDON 1996), bi taka območja morala postati zgled drugim pri usmerjanju trajnostnega razvoja (kako in v katero smer) in pri reševanju vprašanj glede sobivanja z naravo, ne da bi pri tem prišlo do negativnih vplivov na naravo ali negativnih ekonomskih učinkov in njim sledečim procesom, kot so izpraznitev podeželja itn.

Čeprav slovenska zakonodaja (ZON, Ur. L. RS 56/1999, 31/2000 – popr. in 119/02) tega ne predvideva, teorija in izkušnje s področja upravljanja živih ekosistemov opozarjajo (SEXTON, MALK, SZARO et. al. 1999), da bi bili najprimernejši instrument za celovito upravljanje območij Natura 2000 upravljaljski načrti. Nastajati bi morali v demokratičnem krogu in v enakopravnem dialogu vseh deležnikov, to je lastnikov zemljišč, oblasti, znanosti, gospodarskih

sektorjev – tudi turizma – in zainteresirane javnosti. Čeprav bi taka pot bila časovno nekoliko daljša in dražja, taka je pač cena demokracije, bi bili učinki, kot kažejo primeri iz gozdarstva, pozitivni. Povečal bi se nabor idej, povečala bi se sprejemljivost v dogovoru doseženih rešitev, verjetnost tožb bi se zmanjšala na najmanjšo mero, hitrejša in s tem cenejša bi bila tudi izvedba v načrtih predvidenih rešitev v času in prostoru (prim. FAO/ECE/ILO, 1998).

Če povzamemo, če si država Slovenija resnično želi transparentnega in učinkovitega upravljanja z Natura 2000 območji, ki bo vzor trajnostnega razvoja, potem naj čim prej dopolni zakonodajo in določi sektorje, ki bodo take načrte sposobni izdelovati in jih v praksi tudi udejanjati.

Tudi turizem, kot gospodarski sektor, bo v odnosu turizem – gozd moral odigrati pomembnejšo vlogo kot doslej. V sodelovanju z lokalnimi skupnostmi bo moral:

- čim prej razviti vizijo mehkega turizma oziroma eko-turizma,
- sodelovati bo moral pri investicijskih vlaganjih v najnujnejšo gozdno (urejanje piknik prostorov, urejanje sprehajalnih poti) in turistično infrastrukturo (vzpostavitev sistema nizkocenovnih prenočišč, morebitni franšizing s kmečkim turizmom, gradnja športne infrastrukture),
- povečati bo moral vlaganja v informiranje o lokalni ponudbi (kje in za koliko se spi in je) itn.
- izboljšati ali razviti bo moral ponudbo organiziranega vodenja turističnih skupin in posameznikov,
- skrbeti bo moral za izobraževanje vodičev na področjih lokalne zgodovine, etnologije, geografije, narave,
- promovirati bo moral lokalno kulinarično ponudbo (povezanost s turizmom na podeželju, lastne prehrabene zmagljivostio) itn.

Ob vsem napisanem pa se bo moral tudi zavedati, da ekonomski učinki, v nasprotju z učinki masovnega turizma, ne bodo vidni takoj, ampak šele čez čas.

Literatura

1. ANKO, B. 1982. Izbrana poglavja iz krajinske ekologije (skripta). Ljubljana, Univerza EK v Ljubljani, BF, VTOZD za gozdarstvo, 299 s. .
2. BERNASCONI, A. 1996. *Von der Nachhaltigkeit zu nachhaltigen Systemen. Forstliche Planung als Grundlage nachhaltiger Waldbewirtschaftung (Diss. ETH Nr. 11195). Beiheft 76 zur Schweiz. Z. Forstwes.: 176 p.*
3. BRANDON, K. 1996. *Ecotourism and Cosnervation: A Review of Key Issues. Environment Department Papers, Paper No. 033, ESSD, The world Bank, 70 s.*
4. FAO/ECE/ILO, 1998: *Public Participation in Forestry in Europe and North America. Geneva, Joint FAO/ECE/ILO Committee on Forest Technology, Management and Training: 130 p.*
5. NIJNIK, M. 2002. *Economic Considerations of Sustainable Forest Management in the Ukraine. Agricultural Economics and Rural Policy Group, Wageningen University, the Netherlands (www.yale.edu/is4ie/images/Nijnik_paper.pdf)*
6. THE BIRD DIRECTIVE. *Council Directive 79/409/EEC on the Conservation of Wild Birds.*
7. THE HABITAT DIRECTIVE. *The Council Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora (consolidated text. http://europa.eu.int/eur-lex/en/cons-leg/pdf/1992/en_1992L0043_do_001.pdf (6.07.2005))*
8. SEXTON, W. T., MALK, A. J., SZARO, R.C., JOHNSON, N.C. (ed.). 1999: *Ecological Stewardship. Vol. I - III. Elsevier Science Ltd.*
9. WCED, 1987: *Our Common Future. Oxford, New York, Toronto, Oxford University Press: 400 p.*
10. *Zakon o ohranjanju narave z dopolnitvami (Ur. L. RS 56/1999, 31/2000 - popr. in 119/02),*

Pomen interpretacije za turizem v zavarovanih območjih

Povzetek

Referat uvodoma poudari pomen narave in zavarovanih območij za turizem. Nato predstavi interpretacijo in njeno zgodovino, ki je tesno vezana prav na narodne parke. V opisu stanja so navedeni osnovni podatki o različnih oblikah interpretacije v zavarovanih območjih v Sloveniji. Navede koristi interpretacije za turizem in predlaga nekaj možnih poti, kako ta potencial še bolje izkoristiti.

Turizem – narava – parki

Zakaj prihajajo tuji gostje v Slovenijo? Raziskave¹ kažejo, da naravne lepote Slovenije med motivi krepko vodijo. Kako gostje na podlagi svojih vtisov, ki so si jih ustvarili ob bivanju pri nas, ocenjujejo kakovost turistične ponudbe? Skoraj polovica tujih turistov je z najboljšo oceno ocenila kakovost okolja. Poduk? Slovenija slovi po svoji naravi in svojih obiskovalcev ne razočara, ko jo obišejo.

Raziskave v tujini kažejo, da turizem, vezan na naravo (opazovanje, uživanje v doživljanju), prinaša znatne gospodarske in socialne koristi. Tako so na območju Nacionalnega parka Müritz za leto 2004 regionalnoekonomске učinke ocenili na 261 delovnih mest, naravnih parkov Hoher Fläming in Altmüthtal pa skupno 694 delovnih mest. Obstoj narodnega parka je imel veliko do zelo veliko vlogo pri tem, ko so se obiskovalci odločali za obisk². Na Škotskem so ocenili, da je opazovanje živali v letih 2003/04 prineslo prihodek, ki je enak kar 1651 delovnim mestom³.

Raziskave nadalje kažejo, da je tovrstni turizem v vzponu in pričakujejo, da se bo težnja nadaljevala. Nadalje ugotavljajo, da na trgu beležijo povpraševanje po vodenju, možnostih spoznati nekaj novega, biti dejavno vključen, izvedeti več tudi o siceršnji okolici. Da torej primanjkuje infrastrukture in informacij⁴.

Ali so gostje v Sloveniji pripravljeni za varstvo in predstavitev narave plačati in upoštevati pravila? Že pred leti so v krajinskem parku Logarska dolina izvedli anketo, ki je pokazala, da je večinski odgovor »da«. Tudi letošnja raziskava Gozdarskega inštituta Slovenije je dala podobne rezultate⁵. Sorodne raziskave

v tujini to potrjujejo in nadalje kažejo tudi, da obiskovalci v veliki večini menijo, da se turistični ponudnik, ki je odgovoren do okolja, bolj verjetno zaveda tudi pomena kakovosti⁶.

Pojem in vloga interpretacije

Ena od nalog zavarovanih območij po svetu, še zlasti naravnih parkov⁷, je tudi interpretacija narave in kulturne dediščine za domačine in obiskovalce.

Pojem interpretacija se je do nedavna pri nas redko uporabljal in še ni širše uveljavljen. Interpretacija narave prebija pregrade med strokovnjaki, latinskimi imeni vrst, zapletenimi erozijskimi procesi, tektoniko plošč, ekosistemi – in obiskovalci, turisti, ljubitelji narave. Ena od njenih definicij⁸ pravi, da prevaja iz jezika strokovnjakov v poljudno obliko.

Je stroka, ki pri ljudeh zbujajo pozornost, spodbuja navdušenje za naravo, pripoveduje nekaj novega, a tako, da je to povezano z našim vsakodnevnim življenjem. Podučuje tako, da se ljudje ob tem zabavajo in jim je prijetno. Vse to zato, da bi ljudje naravo bolj cenili in varovali.

Cilje interpretacije običajno navajamo v treh sklopih: izobraževalni (kaj želimo, da obiskovalci izvedo), čustveni (kaj želimo, da obiskovalci čutijo do območja) in vedenjski (kako želimo, da se obiskovalci obnašajo, sem sodijo tudi marketinški in varstveni cilji ter iskanje podpore).

Med medije interpretacije običajno štejemo razstave, opremljene poti, vodene ogleda, publikacije, spletne strani, audio-vodene ogleda, predavanja, središča za obiskovalce.

Zgodovina interpretacije se je začela prav v parkih. Leta 1981 je John Muir z izrazom interpretacija opisal neposredno doživljanje narave. Njegovo razmišljanje je tudi močno vplivalo na ustanovitev narodnega parka Yosemite. Od štiridesetih let prejšnjega stoletja dalje se je uradno uporabljal izraz park interpretation. Nato je novinar, pesnik in pisatelj Freeman Tilden pred 60 leti ugotovil, da je stik z obiskovalci najšibkejša točka narodnih parkov v ZDA in postavil temeljna načela interpretacije.

Vloga interpretacije se po svetu precej razlikuje. Kolikšen delež dejavnosti parka, rezervata ali drugega zavarovanega območja posvetijo interpretaciji, je odvisno od načina financiranja zavarovanih območij, mehanizmov, ki jih uporablja varstvo narave za doseg svojih ciljev, tradicije v posamezni državi, orodij itd. Vzemimo primer: če je za ustanovitev in obstoj naravnega parka potrebna podpora javnosti, si jo bo uprava parka prizadevala pridobiti tudi s pomočjo interpretacije. V takem primeru bo eden od ciljev interpretacije povečati podporo domačinov in obiskovalcev za njene ukrepe upravljanja. Če sredstva za financiranje upravljanja parka država, dežela oziroma občina zagotavlja le v manjši meri, si bo uprava prizadevala za dodatne prilive s pomočjo donatorjev,

prihodkov iz vstopnin za obiskovalce, trženja svojih storitev. Tudi v tem primeru bo interpretacija orodje, ki ga bodo s pridom uporabljali. Kjer pa se zavarovana območja ustanovlja »od zgoraj navzdol« in/ali so prvenstveno financirana iz državnega proračuna, lahko pričakujemo, da bo dejavnost interpretacije med parkovnimi dejavnostmi zasedala manj pomembno mesto.

Pregled po svetu pokaže, da je interpretacija izredno močno razvita v Združenih državah Amerike, Kanadi, v Avstraliji, v Veliki Britaniji (tudi v nevladnem sektorju, ki upravlja z naravovarstvenimi območji), na celinskem delu Evrope pa močnejše na severu kot na jugu. Seveda pa v državah posamezna zavarovana območja močnejše odstopajo od povprečja. Ponekod je to poklic, več univerz po svetu jo ima uvrščenih v svoje programe.

Interpretacija v naravnih parkih Slovenije

Sistematičnega pregleda nad različnimi oblikami interpretacije v zavarovanih območjih v Sloveniji žal ni. Pri opisu stanja se zato opiram zlasti na vsebino spletne strani Za ljubitelje narave⁹. Zavedam se, da ta pregled ni popoln.

Učne poti¹⁰ sodijo med najbolj priljubljene ureditve za obiskovalce. Ocenjujem, da jih je v zavarovanih območjih narave skupno nekaj več kot 20 (na spletni strani je predstavljenih 21 v 11 zavarovanih območjih).

Običajno so poti opremljene s pojasnjevalnimi tablami in tiskanim vodnikom ali vsaj zgibanko. Praviloma se je mogoče dogovoriti za voden ogled poti. Dolžina teh poti je od 250 metrov do 12 ilometrov in več (slednje krepko presega priporočeno dolžino interpretativnih poti), najpogosteje pa 2–3 kilometre. Nekatere poti so uredili upravljalci zavarovanih območij, večino pa druge institucije (zlasti Zavod za gozdove Slovenije) in nevladne organizacije.

Med medije interpretacije spadajo tudi središča za obiskovalce¹¹. V Sloveniji najpogosteje uporabljamo izraz informacijski center. Kjer je ponudba skromnejša, jih poimenujejo informacijska točka. Informacijske centre ali točke ima vsaj dvanajst zavarovanih območij v Sloveniji in en predviden naravni park. Ponekod v centrih nudijo multivizijo, zbirko ali muzej in prodajajo svoje publikacije. Za nekatere krajinske parke, rezervate ali spomenike informacije nudijo turistične informacijske točke, zato tam interpretacija ni na voljo.

Tudi vodeni ogledi so (lahko) oblika interpretacije. Nudijo jih v vseh zavarovanih območjih, ki imajo središča za obiskovalce.

Spletno stran imajo vsa prej naštetá zavarovana območja in tudi nekaj drugih. Žal bomo na nekaterih zaman iskali osnovne podatke o vsej ponudbi interpretacije, ki je na voljo. Ponekod svoje spletne strani tudi ne uporabljajo kot medij interpretacije.

Podatka o tem, koliko zaposlenih v zavarovanih območjih se ukvarja z interpretacijo, doslej žal nismo uspeli pridobiti.

Te ureditve za interpretacijo so nastajale tudi s pomočjo finančne podpore na državni in mednarodni ravni. Viri teh podpor in primeri realizacij so: ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano¹², ministrstvo za okolje, prostor in energijo (na primer Pliskina pot v predvidenem Kraškem parku), Agencija RS za okolje (Dolžanova soteska), program PHARE (učna pot v Parku Škocjanske jame, več projektov za info središča se pravkar pričinja¹³), program LIFE - Narava (učna pot na barju Goreljek na Pokljuki v Triglavskem narodnem parku, središče v Sečoveljskih solinah).

Prvo usposabljanje je jeseni 2003 organizirala Branka Hlad z Agencije RS za okolje. Delavnico o interpretaciji geološke dediščine sta vodila strokovnjaka škotske organizacije za varstvo narave Scottish Natural Heritage. Septembra 2004 je seminar in delavnico o interpretaciji narave vodil John Veverka¹⁴ in je bila namenjena predvsem poklicnim naravovarstvenikom. Septembra 2005 sta bila seminar in delavnica istega predavatelja posvečena povezavi interpretacije s turizmom, udeležba je preseгла 230 predstavnikov turizma, občin, regionalnega razvoja, varstva kulturne dediščine, varstva narave, gozdarstva in kmetijstva.

Od januarja 2005 je vsem, ki pripravljajo nove učne poti, vodijo v turistične jame in rudnike, urejajo muzejske zbirke in razstave, pišejo zgibanke in druge poljudne publikacije, na voljo spletna stran Interpretacija narave (www.interpretacija.si) ministrstva za okolje in prostor. Tu lahko najdejo praktična priporočila, primere dobre prakse, arhiv člankov, poročila z delavnic. Za vedoželjne so zbrane sorodne spletne strani v Sloveniji in številni spletni priročniki v tujini. Spletni forum je zagotovil Rudnik živega srebra Idrija¹⁵.

Načrt interpretacije pripravlja le Krajinski park Sečoveljske soline, s katerim upravlja koncesionar. V okviru njegove izdelave so poleti 2005 izvedli tudi anketo med obiskovalci, kar je eden od temeljev za kakovostno načrtovanje. Pričakujemo lahko, da bodo bolj celovit pristop k načrtovanju interpretacije prinesli tudi nekateri projekti Phare, zlasti projekt Karavanke Natura 2000.

Koristi interpretacije za turizem v zavarovanih območjih

Interpretacija turizmu prinaša neposredne in posredne koristi:

- obiskovalcu nudi doživetje, ki je v turističnem gospodarstvu vse bolj cenjeno - nekateri celo pravijo, da naš čas označuje ekonomija doživetij,
- turizmu zagotavlja del infrastrukture, po kateri povpraševanje raste,
- govori neposredno obiskovalcem, pogosto v osebni stiki,
- gosti bodo spoznali, da so obiskali območje, ki je nekaj prav posebnega, enkratno - ekskluzivno,
- je primerjalna prednost, zaradi katere si bo marsikateri gost - ko bo določal cilj svojega potovanja - izbral prav to območje,

- nudi možnost tako imenovanega rekreativnega učenja, ko obiskovalci v svojem prostem času spoznajo nekaj novega,
- gradi ponos lokalnega prebivalstva in mu pokaže, kako lahko varovanje narave prinaša koristi za turizem in s tem posredno tudi ekonomske in zaposlitvene koristi lokalni skupnosti,
- obiskovalce na privlačen način pritegne k ohranjanju narave, torej dobrine, ki je marsikje temelj turistične ponudbe,
- ustvarja nove zaposlitve, s tem pa povečuje sprejemljivost turizma v lokalni skupnosti,
- ustvarja možnosti za podaljšanje sezone,
- je lahko inštrument preusmerjanja obiska z območij, kjer je nosilna sposobnost že presežena, na druga, manj ranljiva območja¹⁶.

Interpretacija v zavarovanih območjih v Sloveniji del teh koristi zagotovo prinaša. Lahko pa bi bile še večje. Saj, kot pravi S. Ham – z njo lahko »ujamemo razum, srce – in žep« obiskovalcev¹⁷.

Izzivi za prihodnost

Da bi bolj izkoristili potencial, ki ga nudi interpretacija v zavarovanih območjih, bi bilo koristno:

- okrepiti povezavo med turizmom in upravljalci zavarovanih območij, zlasti promocijo drug drugega na lokalni ravni, izmenjavo podatkov o strukturi in željah gostov,
- okrepiti interpretacijsko vlogo upravjalcev zavarovanih območij in dvigniti kakovost, za kar sta potrebna tudi znanje in denar.

Nadalje strokovnjaki opozarjajo, da je potreben pogled iz perspektive obiskovalca. Ali turisti od drugod vidijo Slovenijo kot celoto? Če da, je to treba upoštevati tudi pri pristopu do narave in kulturne dediščine, ki je zdaj pogosto razdeljen na segmente in primanjkuje skupnega razmišljanja. Kako doseči bolj holiističen pristop¹⁸?

- Zagotovimo, da bodo zaposleni poznali tudi druge objekte varstva narave in kulturne dediščine v območju in jih spodbudimo, da bi krepili povezave.
- Spodbujajmo povezave med istovrstnimi območji v državi¹⁹.
- Da bi preseglj zaprtost znotraj posameznih institucij, je koristno povezovanje na projektih²⁰.

Možnosti za sodelovanje med turizmom in varstvom narave bo torej vse več. Tako kot so vse bolj številni tisti turisti, ki bi o naravi radi izvedeli več, v živo. In prav iz tega dejstva, da narava navdušuje mnoge ljudi, lahko črpamo skupno korist.

- 1 *Statistični urad RS, Rezultati raziskovanj, št. 806/2004, dostopno tudi na spletni strani SURS. Motive so ugotavljali leta 1997, 2000 in 2003 in vedno so bile naravne lepote na prvem mestu.*
- 2 *Ökonomische Effekte von Großschutzgebieten, Bundesamt für Naturschutz, BfN-Skripten 135, 2005 Tu je navedena tudi metoda ugotavljanja ekonomskih učinkov za velika zavarovana območja.*
- 3 *Measuring the Economic Benefits of Tourism Based on Water and Land Based Wildlife Activity, 2005*
- 4 *op.cit.*
- 5 *Dosedanji rezultati izvedenih opazovanj in anketiranja na testnih območjih (Barbara Polanšek, Gozdarski inštitut Slovenije), referat na posvetu Vključevanje rekreacije in turizma v proces načrtovanja upravljanja območij Natura 2000 za podporo trajnostnemu razvoju alpskega prostora, Črna, 22. november 1005.*
- 6 *Visitors willing to pay more for responsible tourism, www.greentourism/org.uk/newoctober05.html.*
- 7 *Zavarovana območja po naravovarstvenih predpisih so »širša zavarovana območja« (narodni, regijski in krajinski parki) ter »ožja zavarovana območja« (naravni rezervati, strogi naravni rezervati in naravni spomeniki). Izraz »širša zavarovana območja« ni prešel v splošno rabo, zato v nadaljevanju uporabljam izraz »naravni parki« oziroma skrajšano »parki«.*
- 8 *John A. Veverka na seminarju Interpretacija narave, Ljubljana, 6. september 2004.*
- 9 *Spletna stran »Za ljubitelje narave« je namenjena tistim, ki v svojem prostem času radi spoznavajo naravo Slovenije. Skupno je tu na kratko predstavljenih preko sto zanimivosti: učnih poti, muzeji, botanični in živalski vrtovi, arboretum, akvariji in terariji, turistične jame ter informacijske točke naravnih parkov. O vsaki zanimivosti so navedeni osnovni podatki, na primer kdaj so odprti, kje dobiti vodnika, kje je izhodišče poti in podobno. Najdete jo na spletni strani Ministrstva za okolje, prostor in energijo, v rubriki Novosti.*
- 10 *Učne poti oz. tematske poti v zavarovanih območjih v Sloveniji so v Triglavskem narodnem parku, Kozjanskem parku, Parku Škocjanske jame, v Notranjskem regijskem parku, v krajinskih parkih Boč-Donaćka gora-Plešivec, Goričko, Logarska dolina, Mašun, Rakov Škocjan, Šturmovci, Tivoli-Rožnik-Šišenski hrib, naravnem rezervatu Zelenci, naravnem spomeniku Dovžanova soteska.*
- 11 *Informacijski center imajo v Triglavskem narodnem parku (Dom v Trenti in informacijske točke v Mojstrani, dolini Radovne in v Bohinjski Bistrici) ter Parku Škocjanske jame (v Matavunu), v Kozjanskem parku (v Podsredi), na Goričkem (Grad), v Krajinskem parku Lahinja (v Velikem Nerajcu) in v predvidenem parku Pohorje. Krajinski park Logarska dolina, naravni rezervat Škocjanski zatok in Sečoveljske soline imajo lastne informacijske točke. Na kratko so predstavljeni na spletni strani »Za ljubitelje narave - Informacijska središča naravnih parkov« (www.gov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorvarstvonarave/uvn_za_mop/slo/podrocja/narava/za_ljubitelje_narave/muzeji/info_sredisca_parkov.html).*
- 12 *Ministrstvo je finančno podpiralo tudi ureditev tematskih poti na območjih projektov vinskih turističnih cest in razvojnih programov podeželja (npr. Po poteh dediščine)*
- 13 *Na razpisu Phare CBC Slovenija-Avstrija »Ohranjanje biotske raznovrstnosti in trajnostni razvoj« je bila izbrana vrsta projektov, ki predvidevajo tudi ureditev info središča: Karavanke Natura 2000, Krajinski park Topla, Malo info središče TNP na Bledu ter Bukovniško jezero. Več o projektih na www.rec-lj.si/projekti/Phare_bd/Phare_bd.htm.*
- 14 *John A. Veverka je nekdanji ranger in kasneje univerzitetni predavatelj.*

- 15 *Forum je na www.rzs-idrija.si/IN2.htm.*
- 16 *Tak primer je ureditev učne poti na Goreljku, ki naj bi preusmerila obisk s preobremenjenih območij na Pokljuških barjih.*
- 17 *Sam H. Ham Meaning Making: The Premise and Promise of Intrepretation, 2002.*
- 18 *Managing and Marketing the Natural and Built Heritage (greentourism.org.uk/event-summary.doc)*
- 19 *Primer take povezave so turistične jame v Sloveniji.*
- 20 *Prav to že spodbujajo tudi programi EU (Phare, Life).*

REPUBLIKA SLOVENIJA

MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Izdala **Turistična zveza Slovenije**

Miklošičeva 38, Ljubljana

Tel.: 01 / **43 41 670**

Faks: 01 / **43 41 680**

e-pošta: **tzs@siol.net**

<http://www.turisticna-zveza.si>

Naklada **500 izvodov**

Sofinanciralo **Ministrstvo za okolje in prostor RS**

Oblikovanje in prelom **Modriš, Anton Hozjan s.p.**

Tisk **Eurograf**

9 789616 402088